

Sabina Mäki

TULOSTA JA TASA-ARVOA KOULUTUKSELLA
Koulutuspolitiikan arvot kokoomuksen ja SDP:n
välikysymyspuheenvuoroissa vuosina 2015-2018

Johtamisen ja talouden tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Kesäkuu 2019

Tampereen yliopisto

Johtamisen ja talouden tiedekunta

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

MÄKI, SABINA: Tulosta ja tasa-arvoa koulutuksella - Koulutuspolitiikan arvot kokoomuksen ja SDP:n välikysymyspuheenvuoroissa vuosina 2015-2018

Pro gradu -tutkielma, 81 sivua

Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma/Valtio-opin opintosuunta

Toukokuu 2019

Pääministeri Juha Sipilän hallituskaudella vuosina 2015-2018 toteutettiin lukuisia koulutusreformejä. Samaan aikaa hallitus teki tuntuvia leikkauksia aina varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen. Myös opintososiaalisia etuuksia leikattiin. Hallituksen koulutuspolitiikka herättikin runsaasti keskustelua ja sai opposition esittämään hallituskauden aikana eniten välikysymyksiä juuri koulutuspolitiikasta.

Koulutuspolitiikalla ohjataan koulutusta ja samalla koko yhteiskunnan tulevaisuutta. Kuten mihin tahansa politiikan alaan, siihen liittyy aina arvoja. Politiikkaa on perusteltu erityisesti 1980-luvulta lähtien arvopuheella, joka pyrkii vetoamaan kaikkiin henkilöihin, jotka arvostat jokseenkin samankaltaisia asioita. Tässä tutkielmassa tarkastellaankin, millaisille arvoille koulutuspoliittinen keskustelu perustui eduskunnassa 2015-2018. Aineisto koostuu valituista välikysymyskeskusteluissa esitetyistä kokoomuksen ja sosialidemokraattien puheista. Puolueet muodostavat kiinnostavan ja luontevan vastinparin niin oikeisto-vasemmisto-jaottelun kuin hallitus-oppositio-asetelman vuoksi. Kokoomus oli vuosina 2015-2018 hallituspuolue ja sillä oli opetus- ja kulttuuriministerin salkku. Sosialidemokraatit puolestaan kritisoivat hallituksen koulutuspolitiikkaa ja olivat mukana kaikissa neljässä välikysymyksessä.

Arvoja tarkastellaan laadullisen sisällönanalyysin avulla. Tarkasteluun sovelletaan teoriaohjaavaa tarkastelua, jossa hyödynnetään eri suomalaistutkijoiden luomaa ja muokkaamaa arvoluokitusta sekä Milton Rokeachin two-value-mallia. Tutkielmassa luokitellaan ja kuvataan puolueiden puheenvuoroissa esiintyvät arvot kattavasti sekä tarkastellaan erityisesti vapauden ja tasa-arvon yleisyyttä ja sisältöä. Arvoja peilataan myös puolueiden ideologioihin. Lopuksi arvioidaan, onko koulutuspolitiikka arvopuheen perusteella koulutukseen suuntautuvaa politiikkaa (policy for education) vai koulutusta välineenä käyttävää politiikkaa (education for policy).

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
2. KOULUTUSPOLITIIKAN ARVOJEN JÄLJILLÄ	3
3. KOULUTUSPOLITIIKALLA MUOVATAAN TULEVAISUUTTA	7
3.1. Koulutus on sekä tavoite että väline.....	9
3.2. Koulutuspolitiikan kansainväliset trendit ja Suomi.....	12
3.3. Koulutuspolitiikka pääministeri Juha Sipilän hallituskaudella	13
4. ARVOT JA ARVOSTAMINEN	18
4.1. Arvot ohjaavat päätöksentekoa.....	20
4.2. Itseisarvot ja välinearvot.....	23
4.3. Ahlmanin ja Niiniluodon arvoluokitus	25
4.4. Arvot, poliittiset ideologiat ja puolueet	28
4.5. Arvot ja koulutuspolitiikka	33
5. TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄ	38
5.1. Välikysymysmenettelyssä kehystetään politiikan lähtökohtia	39
5.2. Laadullinen sisällönanalyysi erittelee, tiivistää ja tulkitsee	41
5.3. Analyysi etenee kolmessa vaiheessa	43
6. ARVOT OJENNUKSEEN – ANALYYSIN AIKA.....	46
6.1. Kokoomuksessa kolme tasaista – oppimistulokset, talous ja tasa-arvo.....	47
6.2. Sosialidemokraatit painottavat tasa-arvoa ja tiedollisia arvoja	52
7. SYVÄSUKELLUS TASA-ARVOON JA VAPAUTEEN	57
7.1. Mahdollisuuksien tasa-arvo vs. tasa-arvoa tuottava koulutus.....	58
7.2. Instituutioiden vapaus vs. opiskelijoiden vapaus	63
8. KOULUTUS VÄLINEENÄ TASA-ARVOON JA TALOUDEN KUKOISTUKSEEN	67
8.1. Sananen arvoista ja euroista	70
9. YHTEENVETO	72
9.1. Talous ja tasa-arvo törmäyskurssilla.....	73
9.2. Vapaus ja tasa-arvo tuovat esiin ideologiset erot	74
9.3. Koulutuspolitiikka on väline - mutta mihin?	75
9.4. Lopuksi	76
LÄHTEET	78

1. JOHDANTO

Edelliset hallitukset eivät ole kyenneet uudistamaan Suomea eivätkä edes sen kaikkein kirkkainta menestystarinaa, suomalaista koulutusta, riittävästi vastaamaan maailman nopeaan muutokseen. - - Osaamisen ja koulutuksen kuuden kärkihankkeen ja 19 toimenpiteen avulla tavoittelemme pysyvää muutosta suomalaiseen koulutukseen.

– opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen (PTK 37/2015)

Koulutuksella luodaan ja muotoillaan tulevaisuuden yhteiskuntaa, ja siksi koulutukselle asetetaan rutkasti odotuksia ja tavoitteita. Kulloinkin harjoitettu koulutuspolitiikka vaikuttaa koulutuksen piirissä olevien lasten, nuorten sekä aikuisten elämään tässä ja nyt, mutta lisäksi koulutukseen liittyvillä päätöksillä on kauaskantoisia vaikutuksia yhteiskunnan tulevaisuuteen. Monella taholla on siksi intressinsä vaikuttaa siihen, millainen koulutusjärjestelmä on, millaiset tavoitteet ja resurssit sillä on, millaisia koulutuksen sisällöt ovat ja millaisia menetelmiä koulutusinstituutioissa toteutetaan. Koulutusta raamittavat erityisesti opetussuunnitelmat sekä eduskunnan säätämät lait ja valtioneuvoston asetukset, ja merkittävää koulutuspoliittista valtaa käyttävät kulloinen hallitus sekä hallituspuolueet.

Oma kiinnostukseni koulutusta ja koulutuspolitiikkaa kohtaan kumpuaa yli kymmenen vuoden takaa, jolloin toimin muun muassa Suomen ammattikorkeakouluopiskelijoiden liiton varapuheenjohtajana. Sittemmin olen tehnyt viestintätöitä korkeakouluille, ja aivan viimeisimpänä valtio-opin opintojen ohessa tekemäni pedagogiset opinnot ovat tuoneet minut jälleen tiiviimmin kasvatuksen, koulutuksen ja koulutuspolitiikankin teemojen pariin – ja sytyttäneet kiinnostukseni koulutuspolitiikkaa kohtaan uudelleen.

Koulutuspolitiikassa on kyse tavoitteista ja toimista, joilla pyritään ohjaamaan ja säätelemään koulutusta, ja siihen liittyy vallankäytön lisäksi aina arvoja (Rokka 2011,

49). Tässä tutkielmassa tarkastellaankin sitä, millaisille arvoille koulutuspoliittinen keskustelu ja päätöksenteko ovat perustuneet viime vuosina vallankäytön ytimessä eduskunnassa. Pääministeri Juha Sipilän hallituskaudella vuosina 2015-2019 käytiin harvinaisen vilkasta ja värikästä koulutuspoliittista keskustelua, ja aihe kirvoitti eduskunnassa välikysymyksiä enemmän kuin mikään muu teema. Hallitukselle osoitetuista 15 välikysymyksestä neljä koski koulutuspolitiikkaa. Yhtä lailla kiivasta keskustelua herättäneistä sosiaali- ja terveystalitiikasta, työllisyyspolitiikasta sekä liikennepolitiikasta esitettiin kustakin ainoastaan kaksi välikysymystä.

Tässä tutkielmassa tarkasteluun onkin valittu Juha Sipilän hallituskauden neljä välikysymyskeskustelua, jotka koskivat koulutuspolitiikkaa. Tavoitteena on selvittää, millaisille arvoille puolueiden koulutuspoliittiset puheenvuorot perustuvat ja millaisia eroja puolueiden koulutuspolitiikkaa ohjaavissa arvoissa voidaan havaita. Oletan, että harkituissa, mutta myös huomioarvoa tavoittelevissa välikysymyspuheenvuoroissa puolueiden koulutuspoliittisten näkemysten taustalla vaikuttavat arvot tulevat esille selkeästi, mutta myös kiinnostavasti ja konkreettisesti.

Ydinkäsitteitä tutkimuksessa ovat koulutuspolitiikka ja arvot. Tarkoituksena on tutkia koulutuspoliittisten tavoitteiden taustalla vaikuttavia arvoja laadullisen sisällönanalyysin avulla. Tällöin tavoitteena on kuvailla arvoja Kauppinen ja Puusniekan (2009, 97) mukaisesti eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien sekä tiivistäen. Tarkasteluun sovelletaan teoriaohjaavaa tai teoriasidonnaista sisällönanalyysiä, eli abduktiivista otetta, joka sijoittuu teoria- ja aineistolähtöisen tutkimuksen välimaastoon. (Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka 2009, 15-16.)

2. KOULUTUSPOLITIIKAN ARVOJEN JÄLJILLÄ

Hallitus on päätöksillään tehnyt arvovalinnan. Sekä absoluuttisina lukuina että opetuksen ja koulutuksen hallinnonalaan suhteutettuina tehdyt leikkauspäätökset ovat aivan liian suuria. Nyt leikataan uudelta talouskasvulta, uusien työpaikkojen synnyltä ja uusilta innovaatioilta siivet.

– kansanedustaja Jukka Gustafsson (VK 1/2015)

Pääministeri Juha Sipilän vuosina 2015-2019 toiminut hallitus tullaan muistamaan ennen kaikkea massiivisesta sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksesta, jonka epäonnistuminen johti Sipilän hallituksen eroamiseen maaliskuussa 2019. Hieman sote-uudistuksen varjoon jäänyt, mutta yhtä lailla poleeminen teema kautta hallituskauden oli keskustan, kokoomuksen ja perussuomalaisten (13.6.2017 lähtien sinisen tulevaisuuden) muodostaman hallituksen harjoittama koulutuspolitiikka. Mittavat ja nopeatempoiset uudistukset sekä leikkaukset aina varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen herättivät kiihkeää keskustelua ja voimakasta kritiikkiäkin, mikä tuli ilmi muun muassa neljän koulutuspolitiikkaan liittyneen välikysymyksen muodossa.

Välikysymykset koskivat koulutusleikkausten vaikutuksia (talouden) kasvuun, koulutukselliseen tasa-arvoon ja osaamistasoon (VK 1/2015), korkeakoulutuksen ja opintotuen leikkauksia (VK 1/2016), ammatillisen koulutuksen leikkauksia (VK 1/2017) sekä koulutuksen tasa-arvoa (VK 1/2018). Jokaisen välikysymyksen allekirjoittivat kaikki oppositioon kuuluneet puolueet. Vuosien 2015, 2016 ja 2017 välikysymyksen allekirjoittivat sosialidemokraatit, vihreät, vasemmistoliitto, ruotsalainen kansanpuolue sekä kristillisdemokraatit. Vuoden 2018 välikysymyksessä oli edellä mainittujen lisäksi mukana myös perussuomalaiset. Puolue oli hajonnut kesällä 2017, minkä jälkeen perussuomalaisista irtaantunut sininen tulevaisuus jatkoi hallituksessa ja perussuomalaiset päätyivät oppositioon.

Suomalaisten arvoja ja politiikkaa tutkinut Pertti Suhonen (1979, 20-21) kuvailee, että arvot ovat ihmisen keskeisiä päämääriä ja käsityksiä siitä, millainen on hyvä maailma, yhteiskunta ja elämä. Poliitiikan tutkija Rauli Mickelson (2007, 330) huomauttaa, että puolueiden arvopuhe sopii erityisesti yksilökeskeiseen aikaan toisin kuin esimerkiksi yhteisöllisiä vaatimuksia esittävä intressipuhe. Arvoihin vetoava puhe ei tee selkeää eroa väestöryhmien kesken, vaan pyrkii vetoamaan kaikkiin niihin yksilöihin, jotka kokevat arvostavansa jokseenkin samankaltaisia asioita.

Arvoilla on siis keskeinen sija poliittisessa keskustelussa, argumentaatiossa ja päätöksenteossa, ja siksi tässä pro gradussa selvitetäänkin, *millaisille arvoille puolueiden koulutuspoliittiset puheenvuorot perustuvat*. Tutkielman aineisto koostuu valikoiduista, vuosina 2015-2018 välikysymysmenettelyssä esitetyistä kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien puheenvuoroista, jotka liittyvät koulutuspolitiikkaan. Aineistoon kuuluu neljä sosialidemokraattien ryhmäpuheenvuoroa, neljä kokoomuksen ryhmäpuheenvuoroa sekä sosialidemokraattien ensimmäisenä allekirjoittama välikysymys ja kokoomuslaisen opetusministeri Sanni Grahn-Laasosen vastaus tähän. Ajatuksena on, että valitut puheenvuorot kuvastavat puhujan omien arvojen lisäksi hänen puolueensa kantaa ja arvoja.

Puolueet on valittu sen perusteella, että ne muodostavat luontevan vastinparin niin hallitus-oppositio-asetelman kuin oikeisto-vasemmisto-jaottelun perusteella. Vasemmisto- ja oikeistopuolueita ovat jakaneet näkemykset paitsi markkinataloudesta, tulonjaosta ja verotuksesta, myös muun muassa julkisiin palveluihin, kuten koulutukseen, liittyvästä sääntelystä ja ohjauksesta (Westinen 2015, 61-62). Sen lisäksi, että tutkielmassa pyritään kuvaamaan, millaisille arvoille näiden puolueiden koulutuspolitiikka perustuu, tavoitteena on myös tehdä vertailua ja tarkastella, onko näillä kahdella poliittisen kentän eri laidoille sijoittuvalla puolueella välikysymyskeskusteluiden perusteella toisistaan poikkeavat arvot ja jos on, niin millä tavoin arvot poikkeavat toisistaan.

Kokoomus on koulutuspolitiikan näkökulmasta kiinnostava valinta, sillä se on pyrkinyt profiloitumaan nimenomaan koulutus- ja sivistyspuolueena. Sipilän hallituksessa

opetus- ja kulttuuriministerin salkku kuului lisäksi juuri kokoomuksen Sanni Grahn-Laasoselle. Puolueen periaateohjelmassa (Kansallinen Kokoomus, 2018) korostetaan muun muassa sivistystä sekä koulutus- ja osaamistason nostamista. Lisäksi kokoomus on edistänyt viime aikoina esimerkiksi vapaata kouluvalintaa, yksilöllisiä oppimispolkuja, koulutusinstituutioiden profiloitumista sekä koulutusvientä ulkomaille (kts. esim. PTK 37/2015, PTK 33/2016, PTK 23/2017 ja PTK 14/2018).

Sosialidemokraatit oli puolestaan yksi Sipilän hallituksen koulutuspolitiikan keskeisiä kriitikkoja. Sosialidemokraattien kansanedustaja, entinen opetusministeri Jukka Gustafsson oli myös ensimmäinen allekirjoittaja vuoden 2015 välikysymyksessä, jossa kysyttiin koulutusleikkausten vaikutuksista kasvuun, koulutukselliseen tasa-arvoon ja osaamistasoon. Yhtenäisen peruskoulun luoja tunnettu puolue kuvailee koulutuspoliittisessa ohjelmassaan (Suomen Sosialidemokraattinen Puolue 2016, 4-5) tavoittelevansa koulutuksessa erityisesti tasa-arvoa, yhteiskunnan ja yksilön sivistystä sekä osaamista ja osallisuutta. Puolue on tavoitellut viime aikoina muun muassa maksutonta varhaiskasvatusta ja toisen asteen koulutusta, laajempaa oppivelvollisuutta sekä opintorahan korottamista ennalleen, vuoden 2017 tasolle.

Edellä mainittujen puolueiden itsensä ilmoittamien koulutuspoliittisten arvojen ja tavoitteiden pohjalta voidaan olettaa, että puolueiden välillä voidaan havaita ainakin jossain määrin eroja myös tämän tutkielman aineistossa. Konservatiivinen, markkinaliberaali kokoomus arvostanee erityisesti sivistystä, minkä puolue tuo esille periaateohjelmansa ohella lukuisissa muissakin yhteyksissä. Lisäksi puolue saattaa nostaa koulutuspolitiikassaan esille arvostavansa muun muassa vapautta, yksilöllisyyttä sekä taloudellista tehokkuutta ja tuottavuutta. Sosialidemokraatit arvostanevat tasalaatuisia, ilmaista koulutusta, johon on pääsy kaikilla. Laajan julkisen sektorin kannattajana puolue saattaa arvostaa myös koulutuksen tuottamia tasa-arvo-, hyvinvointi- ja työllisyysvaikutuksia.

Koulutukseen ja myös koulutuspolitiikkaan kohdistuu paljon kasvatustieteellistä tutkimusta, jossa mielenkiinto on keskittynyt yleensä erityisesti opetussuunnitelmiin sekä alan ammattilaisten Opettaja-lehteen. Aiheesta tehdään paljon kasvatustieteen

alan graduja, mutta myös väitöstutkimuksia. Tässä tutkielmassa on hyödynnetty esimerkiksi Pekka Rokan (2011) tuoreehkoa väitöstä *Peruskoulun ja perusopetuksen vuosien 1985, 1994 ja 2004 opetussuunnitelmien perusteet poliittisen opetussuunnitelman teksteinä*.

Koulutusta ja koulutuspolitiikkaa ohjaavat arvotkin ovat kiinnostaneet tutkijoita. Koulutuspolitiikkaa ja erityisesti tasa-arvoa käsittelee esimerkiksi Arto Nevalan (1999) väitöstutkimus *Korkeakoulutuksen kasvu, lohkoutuminen ja eriarvoisuus Suomessa*. Jorma Nykäsen (2010) reformeja ja arvoja ruotiva väitös *Aikuiskoulutuskeskusten koulutusreformien tarkastelua arvojen näkökulmasta* nousee esiin myös tässä tutkielmassa erityisesti arvojen ja niiden erittelyn näkökulmasta.

Vain hyvin harvoin ollaan kuitenkaan oltu kiinnostuneita niistä arvoista, jotka ohjaavat juuri puolueiden koulutuspoliittisia tavoitteita ja toimia. Tämä on kiinnostava puute koulutuspolitiikan tutkimuksessa, sillä kuten Juha Sipilän hallituskaudella nähtiin, hallitusvastuussa olevilla puolueilla on valta muokata koulutusta haluamaansa suuntaan merkittävästi lyhyessäkin ajassa. Tämä tutkielma näyttää siis valaisevan aihepiiriä, josta on tehty vain vähän, jos lainkaan, akateemista tutkimusta.

3. KOULUTUSPOLITIIKALLA MUOVATAAN TULEVAISUUTTA

Mitä ihmiset eivät ymmärrä - - on se, että koulutuspolitiikkahan on politiikan aivan keskeisiä aloja. - - Harvoilla yhteiskunnan aloilla voidaan yhtä paljon vaikuttaa tulevaisuuteen kuin koulutuspolitiikalla.

– yritysjohdaja, entinen opetusministeri Christoffer Taxell (Virtanen 2002, 3).

Koulutukselle on asetettu lukemattomia tehtäviä ja tavoitteita, mutta sen päättavoitteet voidaan tiivistää neljään keskeiseen yhteiskunnalliseen tavoitteeseen: 1) kvalifikaatio, eli ammattitaitoisen työvoiman tuottaminen, 2) valikointi yhteiskunnallisiin tehtäviin ja asemiin, 3) yksilöiden sosiaalistaminen yhteisön ja yhteiskunnan jäseneksi sekä 4) yhteiskunnan muuttaminen ja kehittäminen. (mm. Rokka 2011, 54-55; Sarjala 1995, 11.)

Koulutuspolitiikassa on kyse kaikista niistä toimista, joilla niin julkinen valta kuin yhteiskunnan eri intressiryhmätkin pyrkivät vaikuttamaan koulutukseen ja sen kehittämiseen. Keskeinen tekijä suomalaisessa koulutuspolitiikassa on valtio, ja Suomi lukeutuukin koulutuksen osalta keskitettyihin maihin, joissa koulutusta säädellään yhtenäisellä lainsäädännöllä. Koulutuspolitiikan kentällä on kuitenkin suuri määrä erilaisia tavoitteita, toimijoita ja tapoja vaikuttaa. Julkisen vallan lisäksi koulutuspolitiikkaan vaikuttavat muutkin organisaatiot sekä perheiden ja yksilöiden toiminta. Koulutuspolitiikkaan liittyy intressejä muun muassa nykyisillä opiskelijoilla ja oppilailla, jo valmistuneilla, koulutusinstituutioilla, opettajilla sekä työnantajilla. Siinä missä työnantajat arvostavat mahdollisimman pienillä kustannuksilla tuotettua korkeatasoista työvoimaa, saattavat korkeasti koulutetut ammattiryhmät pyrkiä omien etujensa vuoksi jopa rakentamaan esteitä koulutukseen pääsulle. (Rokka 2011, 45-49; Lampinen 2000, 11-13.)

Koulutuspolitiikan keskeisiä toimijoita ovat siis ainakin opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, kulloinenkin opetusministeri, hallitus ja eduskunta, puolueet,

koulutuksen järjestäjät ja koulutusalan opiskelija- ja työntekijäjärjestöt. Keskeisiä koulutuspoliittisia asiakirjoja sen sijaan ovat opetussuunnitelmat, joita julkaistaan perusopetukseen ja toiselle asteelle keskimäärin noin kymmenen vuoden välein. Nämä Opetushallituksen hyväksymät asiakirjat kuvaavat muun muassa kunkin kouluasteen tehtävät ja tavoitteet, arvopohjan, opetuksen ja ohjauksen käytännöt sekä tuntijaon (kts. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015 ja Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014).

Opetussuunnitelmien lisäksi koulutusta määrittelevät eduskunnan säätämät lait sekä valtioneuvoston asetukset. Lampinen (2000, 163-164) kuitenkin huomauttaa, että koulutuksessa tapahtuu paljon kehitystä ja uudistuksia, joihin ei liity lainsäädäntöä ja jotka eivät siksi kulkeudu ainakaan eduskunnan käsittelyyn. Siinä missä eduskunnan rooli on jopa pienentynyt koulutuspolitiikassa, on pitkäikäisten enemmistöhallitusten rooli koulutuspolitiikassa ennen kaikkea kasvanut viime vuosikymmeninä. Keskeiset esitykset eduskunnalle on neuvoteltu ensin huolella hallituksen piirissä, ja lakiesitykset ovat menneet eduskunnassa pääsääntöisesti läpi hallituspuolueiden tuella. Yksittäisen opetusministerin valta koulutuspolitiikkaan on riippunut Lampisen (em.) mukaan pitkälti hänen henkilökohtaisista kyvyistään ja vaikutusvallastaan, mutta myös hallituskoalition vahvuudesta sekä hallituskauden pituudesta.

Koulutuspoliittisten päätösten valmistelusta ja toimeenpanosta vastaavat virkamiehet, joilla onkin olennainen rooli uusien ajatusten kehittämistyössä ja levittämisessä. Päättäjien ja virkamiesten lisäksi keskeisiä koulutuspoliittisia vaikuttajia ovat etujärjestöistä erityisesti Opetusalan Ammattijärjestö OAJ, eri koulutusasteiden ja -instituutioiden opiskelijajärjestöt sekä työnantajajärjestöt erityisesti ammatillisen koulutuksen osalta. Oma vaikutusvaltansa koulutuspolitiikkaan on myös tutkijoilla sekä erityisesti sellaisella tutkimuksella, jota hyödynnetään hallinnossa ja päätöksenteossa. Tutkimuksia ja tutkijoita voidaan hyödyntää monin eri tavoin, ja yleistä onkin, että tutkimuksiin tai arvostettuihin tutkijoihin vedotaan enemmän kuin heitä kuunnellaan. Harvinaista ei ole sekään, että

päätöksentekoa esimerkiksi viivytetään teettämällä tutkimuksia. (Lampinen 2000, 167-172.)

Perusopetuksen rahoitus tulee suurelta osin valtiovarainministeriöltä, joka myöntää kunnille valtionosuuksia peruspalveluiden järjestämiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö rahoittaa perusopetusta lisäksi sellaisilta osin, joita valtiovarainministeriön valtionosuudet eivät kata. Lukiokoulutukseen myönnettävä valtionosuusrahoitus määräytyy puolestaan yksikköhinnan sekä opiskelijamäärän mukaan, ja ammatillisen koulutuksen saama määräraha jakautuu laskennalliseen perus- ja suoritusrahoitukseen sekä pieneen strategiarahoitukseen. (Opetushallitus 2018, 17-32.)

Erityisesti perusopetuksen osalta kunnilla on siis vapaus määritellä, miltä osin ne sijoittavat valtionosuuksia koulutukseen, sillä valtionosuuksia ei ole ”korvamerkitty” koulutukselle. Budjetin ja lainsäädännön suuret linjat päätetään kuitenkin eduskunnassa, jolloin kulloisellakin hallituksella ja hallituspuolueilla on katsoakseni lopulta eniten sananvaltaa siihen, millaisissa rakenteissa ja millaisella rahoituksella koulutusinstituutiot toimivat ja millaisia tehtäviä niillä on. Esimerkiksi suuria koulutuspoliittisia uudistuksia ei yleensä tapahdu, ellei niitä ole kirjattu hallitusohjelmaan tai päätetty muutoin hallituksen piirissä. Kulloisellakin hallituksella on myös valta päättää koulutukseen suunnatuista resursseista – niiden lisäämisestä tai leikkaamisesta. Tämän vuoksi juuri puolueiden koulutuspoliittisissa puheenvuoroissa esiintyvät arvot ovat erityisen kiinnostavia ja merkityksellisiä.

3.1. Koulutus on sekä tavoite että väline

Se, miten muodollinen koulutus yhteiskunnassa toteutetaan, liittyy läheisesti erilaisten eturyhmien ja päättäjien välisiin valtasuhteisiin ja -taisteluihin sekä neuvotteluihin ja kompromisseihin. Koulutuspolitiikkaa ja sen päämääriä voidaan tarkastella kahdesta laajemmasta näkökulmasta. *Koulutukseen suuntautuva politiikka* (policy for education) näkee kasvatuksen ja koulutuksen tavoitteet itseisarvoina,

jolloin koulutuspolitiikan tavoitteena voi olla esimerkiksi yksittäisen ihmisen kehittyminen ja kasvu koulutuksen avulla. *Koulutusta välineenä käyttävä politiikka* (education for policy) sen sijaan keskittyy tavoittelemaan yhteiskunnallisia päämääriä, jotka voivat liittyä esimerkiksi kansalliseen kilpailukykyyn tai vaikkapa työvoiman osaamiseen ja saatavuuteen. (Rokka 2011, 49; Virtanen 2002, 23-24; Lampinen 2000, 13-14.)

Koulutukseen suuntautuva politiikka korostaa koulutuksen itsenäisiä, muista riippumattomia tavoitteita. Sille on ominaista koulutuksen kehittäminen ja koulutusinstituutioiden tukeminen. Muiden yhteiskunnallisten tavoitteiden merkitys voidaan hyvinkin tunnistaa ja tunnustaa, mutta ne eivät ole politiikan lähtökohtia, sillä kantavana ajatuksena on, että parhaiten muuta yhteiskuntapolitiikkaa palvelee koulutuksen vahvistaminen ja kehittäminen sen omista lähtökohdista. Klassinen esimerkki koulutuksen itseisarvoa korostavasta koulutuspolitiikasta, suoranaisestä koulutuspoliittisesta ideologiasta, on humboldtilaisen sivistysyliopiston perinne. Sen mukaan yliopistojen harjoittamalla tutkimuksella ja siihen perustuvalla opetuksella on yhteiskunnassa itseisarvo, ja ainoastaan tiedeyhteisön omat kriteerit saavat ohjata sen kehittymistä. Suomalaisesimerkkinä koulutukseen suuntautuvasta politiikasta voidaan pitää maassa 1960-luvulle saakka harjoitettua korkeakoulupolitiikkaa, joka nojasi myös yliopistojen ja korkeakoulujen autonomiaan, ja johon valtiolla ei ollut juurikaan sanottavaa. (Lampinen 2000, 14-21.)

Koulutusta välineenä käyttävän politiikan tavoitteet tulevat koulutuksen ulkopuolelta. Tällaiselle välineelliselle koulutuspolitiikalle on ominaista etsiä koulutuksesta ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin. Koulutusta saatetaan hyödyntää ja kehittääkin esimerkiksi työllisyyden parantamiseksi, yrittäjyyden edistämiseksi tai vaikka rikollisuuden estämiseksi. Sen avulla voidaan myös tehdä sosiaalipolitiikkaa ja pyrkiä esimerkiksi sosiaalistamaan lapset ja nuoret osaksi yhteiskuntaa. Konkreettinen esimerkki koulutusta välineenä käyttävästä politiikasta on 1990-luvun laman myötä laajentunut työvoimapolitiittinen aikuiskoulutus, joka tavoitteena on ollut työttömyyden torjuminen, työvoimapulan poistaminen sekä työvoiman kysynnän ja

tarjonnan tasapainon edistäminen. Tällaisen selkeästi välineellisen koulutuksen arvo määritellään sen mukaan, kuinka tehokkaasti se saavuttaa asetetut tavoitteet. (Lampinen 2000, 14-16.)

Rokka (2011, 49) tähdentää, että koulutusta välineenä käyttävää politiikkaa tekee ja mittaa esimerkiksi opetusministeriö, joka muun muassa arvioi työvoiman tarvetta, valtakunnallisia koulutusmääriä ja -tavoitteita sekä koulutuksen vaikutuksia taloudelliseen kasvuun ja työttömyyden torjuntaan.

Lampinen (2000, 16-18) katsoo, että koulutukseen suuntautuva politiikka painottuu Suomessa ennen kaikkea tiedolliseen koulutukseen keskittyneihin koulutusinstituutioihin, kuten lukioon ja yliopistoon, kun taas välineellisen koulutuspolitiikan kohteina ovat enemmän taidolliseen koulutukseen keskittyneet instituutiot, kuten ammattiopistot ja ammattikorkeakoulut. Käytännössä koulutusta välineenä käyttävä politiikka ja koulutukseen suuntautuva politiikka esiintyvätkin usein rinnakkain, mutta niiden painotukset vaihtelevat eri aikoina. Lampinen (em.) toteaa, että aivan viime vuosikymmeninä koulutukseen suuntautuva politiikka on asettunut ikään kuin yhdeksi osaseksi välineellistä koulutuspolitiikkaa, jossa koulutuspoliittisia ratkaisuja on ryhdytty tarkastelemaan yhä enemmän erityisesti talouden näkökulmasta. Tehokkuuden ja säästäväisyyden vaatimukset ovat vaikuttaneet niin koulutuksen rakenteisiin ja resursseihin kuin johtamiseen, pedagogisiin ratkaisuihin ja koulutuksen sisältöihin. Samalla koulutuspolitiikassa on omaksuttu yhteiskunnan muiden sektoreiden periaatteita, kuten markkinaohjausta.

Koulutuspolitiikan jakaminen koulutukseen suuntautuvaan politiikkaan ja koulutusta välineenä käyttävään politiikkaan tarjoaakin kiinnostavan ja tärkeän tarkastelukulman myös tähän arvoja kartoittavaan tutkielmaan: Tekevätkö puolueet koulutuspolitiikkaa koulutuksen itsensä vuoksi, vai nähdäänkö koulutus puolueissa kenties välineenä muiden tavoitteiden saavuttamiseksi? Ja jos koulutus on väline, niin millaisia pyrkimyksiä ja arvoja koulutuksen avulla pyritään toteuttamaan? Kysymyksiä pohditaan tuonnempana analyysin yhteydessä ja niitä peilataan myös edellä luvussa neljä esitettävään teoriaan väline- ja itseisarvoista.

3.2. Koulutuspolitiikan kansainväliset trendit ja Suomi

Kansallisen päätöksenteon piiriin kuuluva koulutuspolitiikka on herättänyt yhä enemmän kiinnostusta kansainvälisissä organisaatioissa, mutta esimerkiksi Euroopan unionissa koulutuspolitiikka on rajattu monenlaisesta yhteistyöstä huolimatta kansallisen päätöksenteon piiriin. (Lampinen 2000, 12.) Esimerkiksi kasvatustieteilijä Stephen Ball kuitenkin katsoo, ettei koulutuspolitiikkaa voi enää tarkastella pelkästään kansallisvaltion näkökulmasta, vaan sitä on syytä katsoa myös globaalin politiikan ja yhä enemmän myös kansainvälisen liiketoiminnan kannalta. Hän katsoo, että sellaiset suositut 2000-luvun koulutuskäsitteet, kuten *oppiva yhteiskunta* ja *tietoon perustuva talous* palvelevat koulutus- ja kasvatustieteen alustamista globaalille talouspolitiikalle ja että kansalliset koulutuspolitiikat ovat ideologisen globalisaation kehystämiä. (Rokka 2011, 51; Ball 2001, 22-23.)

Koulutuksella on ollut keskeinen rooli pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa, ja sen järjestäminen ja rahoitus ovat olleet pääsääntöisesti julkisen sektorin käsissä. Ilmaisen tai lähes ilmaisen koulutuksen keskeisenä tavoitteena on ollut ennen kaikkea koulutuksellinen tasa-arvo. 1990-luvulta lähtien suomalainen koulutusjärjestelmä on kuitenkin seurannut kansainvälistä kehitystä, ja koulutusta ovat määritelleet yhä enemmän pyrkimys muun muassa kilpailuun, jatkuvaan arviointiin ja tuloksellisuuteen. Koulutuspuheeseen on tullut ilmauksia kuten markkinat, asiakas, tuote ja laadunhallinta. Näiden uusien tavoitteiden taustalla voidaan nähdä kansainvälinen kehitys sekä erityisesti OECD:n vaikutus. (Rinne 2006, 198-210.)

Myös kasvatustieteilijä Joel Kivirauma (2001, 73-75) katsoo, että teollisuusmaiden, ja erityisesti pohjoismaiden, koulutuskeskustelua on hallinnut oppivelvollisuuden alusta saakka kysymys tasa-arvosta sekä oikeudenmukaisuudesta. Tavoitteena on ollut, että jokaisella olisi koulutuksen ansiosta tasa-arvoiset mahdollisuudet menestymiseen. Koulutus on nähty jo varhain "investointina inhimilliseen pääomaan", eli keskeisenä keinona sekä yksilön että koko yhteiskunnan taloudellisen aseman parantamiseen. Aivan viime vuosikymmeninä Suomessa on kuitenkin siirrytty Kivirannankin mukaan kohti uudenlaista koulutuspolitiikkaa, jossa tavoitellaan kansainvälisen esimerkin

mukaisesti muun muassa vapaita koulutusmarkkinoita, koulutustuotteita sekä valinnanvapautta koulun valinnassa. Koulutuspoliittiset päätökset ovat perustuneet yhä enemmän käsitykseen markkinoiden oikeudenmukaisesta toiminnasta, mikä on Kivirannan mukaan seurausta laajemmista taloudellisista, yhteiskunnallisista ja ideologisista muutoksista.

Kasvatustieteen alan kirjallisuudessa (mm. Kivirauma 2001, Rinne 2006, Simola 2015) toistuu ajatus siitä, että yhtenäiseen peruskouluun, tasa-arvoon ja oikeudenmukaisuuteen perustunut suomalainen koulutusjärjestelmä sai runsaasti kritiikkiä opetuksen huonosta laadusta sekä niin kutsutusta ”tasapäistämisestä” aina ensimmäisiin PISA-tuloksiin saakka. Menestyminen OECD-maiden PISA-tutkimuksissa (Programme for International Students Assessment) hillitsi alan tutkijoiden mukaan kritiikkiä useiksi vuosiksi, mutta sittemmin kriittiset äänenpainot ovat palanneet. Luvussa 4.5 Arvot ja koulutuspolitiikka tarkastellaankin syvemmin, millaiset arvot ovat kulloinkin viitoittaneet koulutuspoliittista keskustelua ja päätöksentekoa.

3.3. Koulutuspolitiikka pääministeri Juha Sipilän hallituskaudella

Kasvatustieteilijä Hannu Simola (2015, 147-148) katsoo, että koulutus on saavuttanut modernissa yhteiskunnassa myyttiset, jopa epärealistiset mittasuhteet. Siinä missä koulutuksen uskottiin aikaisemmin olevan parasta sosiaalipolitiikkaa, uskotaan sen nyt olevan kaikkivoipa vastaus yhteiskunnan ongelmiin, erityisesti talouden kasvuun ja kilpailukykyyn. Koulutuksen kehittäminen pohjautuu toiveille, odotuksille, vaatimuksille tai visioille, eikä esimerkiksi uudistuksissa oteta Simolan mukaan huomioon sitä, millainen koulutuksen nykytila on.

Samansuuntaista kritiikkiä ovat esittäneet muutkin kasvatustieteen tutkijat sekä opettajat, ja esimerkiksi Sipilän hallitusta kritisoitiin siitä, ettei se ottanut uudistuksissaan huomioon koulutusinstituutioiden arkea tai sitä, että perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmat oli uudistettu juuri hallituskauden alkaessa. Esimerkiksi Tervasmäki ja Tomperi (2018, 164) kysyvät, miksi suomalaista koulutusjärjestelmää

haluttiin reformoida kauttaaltaan poikkeuksellisen nopeasti, vaikka maan koulutuksen toistellaan olevan maailman kärkeä.

Pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelmaan (Valtioneuvoston kanslia 2015a, 17) kirjattiin seuraavia koulutukseen liittyviä tavoitteita hallituskaudelle 2015-2019:

- Oppimisympäristöjä on modernisoitu, digitalisaation ja uuden pedagogiikan mahdollisuuksia hyödynnetään oppimisessa.
- Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten määrä on vähentynyt. Koulutuksen keskeyttäneiden määrä on laskenut.
- Koulutuksen ja työelämän välinen vuorovaikutus on lisääntynyt.
- Tutkimus- ja innovaatiotoiminnan laatu ja vaikuttavuus ovat kääntyneet nousuun.
- Koulutuksen ja tutkimuksen kansainvälisyys on lisääntynyt ja koulutusviennin esteet on purettu.

Näistä kirjatuista tavoitteista ainoastaan yhdessä näkyy kaikuja "vanhasta" koulutuspolitiikasta, jossa koulutus nähtiin eräänlaisena sosiaalipolitiikkana ja jossa tavoitteena oli luoda koulutuksen avulla tasa-arvoa ja sosiaalista koheesiota. Koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääneiden nuorten ja koulupudokkaiden määrän vähentäminen ovat ainakin yksilön näkökulmasta tällaisia tavoitteita, vaikka toki voidaan katsoa, että niiden toteutumisella on myös positiivisia taloudellisia vaikutuksia.

Tavoite hyödyntää digitalisaatiota ja modernisoida oppimisympäristöjä heijastelevat aikaa, jota elämme, mutta niiden avulla voidaan tavoitella esimerkiksi tehokkuutta, säästöjä tai kiinteämpää yhteyttä yrityselämään. Tervasmäki ja Tomperi (2018, 174-175) katsovat poleemisessa, erityisesti Sipilän hallituksen koulutuspolitiikkaa tarkastelevassa artikkelissaan *Koulutuspolitiikan arvovalinnat ja suunta satavuotiaassa Suomessa*, että digitalisaatio on avannut tien koulujen kaupallistamiseen ja elinkeinoelämän toimintaedellytysten parantamiseen. He arvioivat, että asiaan reagoitaisiin herkästi, jos esimerkiksi suuret urheilubrändit saisivat liikunnan opetuksessa samankaltaisen jalansijan kuin globaalit digiyritykset

kautta oppiaineiden. Tervasmäki ja Tomperi huomauttavat, että tietyn kustantamon kirjojen käyttäminen tai kalustevalmistajan tuolilla istuminen ei ole kasvattanut lapsista ja nuorista näiden yritysten tuotteiden käyttäjiä, mutta että digikulutuksessa tilanne on toinen. He näkevät ongelmia myös tietosuojassa ja datan keräämisessä, ja tarjoavat vaihtoehdoksi avointa ja lisenssitöntä tietoteknologiaa.

Digitalisaation ja oppimisympäristöjen ohella myös monet muut Sipilän hallituksen tavoitteet liittyivät varsin läheisesti muun muassa kilpailukyvyn parantamiseen, tuottavuuteen, tehokkuuteen ja tuloksellisuuteen – toisin sanoen "uuteen" koulutuspolitiikkaan, josta muun muassa Rinne ja Kivirauma kirjoittavat. Sipilän hallitus toteuttikin neljän vuoden aikana koulutusjärjestelmään mittavia leikkauksia sekä uudistuksia aina varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen - myös varsinaisen hallitusohjelman ulkopuolelta.

Koulutuksen ja työelämän välistä vuorovaikutusta pyrittiin lisäämään esimerkiksi ammatillisen koulutuksen reformilla, niin kutsutulla amisreformilla, jonka tavoitteena oli "uudistaa ammatillinen koulutus osaamisperustaiseksi ja asiakaslähtöiseksi kokonaisuudeksi ja tehostaa sitä" (Valtioneuvoston kanslia 2015b). Uudistus lisäsi työpaikalla tapahtuvaa oppimista ja yksilöllisiä opintopolkuja sekä vähensi sääntelyä. Keskeinen osa uudistusta oli ammatillisen koulutuksen rahoitus- ja ohjausjärjestelmän yhtenäistäminen, ja opetus- ja kulttuuriministeriö (2019) on viestinyt, että yksi syy uudistukseen oli säästäminen – koulutukseen on käytettävissä aiempaa vähemmän rahaa.

Toinen merkittävä hanke oli lukiolain uudistaminen, josta hallitus päätti vasta vuonna 2017 puoliväliriihen yhteydessä. Uudistuksessa keskeistä olivat yksilöllisemmät ja joustavammat opintopolut, oppiainerajat ylittävät opinnot ja korkeakouluyhteistyö (Valtioneuvoston kanslia 2017, 12). Hallituskaudella tehtiin myös korkeakoulujen pääsykoeuudistus ja lisättiin todistusvalintaa toiselta asteelta korkeakouluihin siirryttäessä. Edellä mainittujen uudistusten lisäksi myös varhaiskasvatukseen tehtiin muutoksia, joilla muun muassa nostettiin henkilöstön koulutustasoa

(Varhaiskasvatuslaki 2018). Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeri pyrki edistämään korkeakoulufuusioita, kuten Tampereen korkeakoulujen yhdistymistä.

Yhtä aikaa uudistusten kanssa Sipilän hallitus teki leikkauksia koulutusjärjestelmään sekä opiskelijoiden sosiaaliturvaan. Heti hallituskauden alkutaipaleella vuonna 2015 hallitus leikkasi koulutuksesta laskentatavasta riippuen noin 600-850 miljoonaa euroa, ja leikkausten kokonaisvaikutusten arvioitiin olevan vaalikaudella jopa noin kolme miljardia euroa (kts. esim. VK 1/2015). Myöhemmin hallitus kohdisti ammatilliseen koulutukseen vielä uudet, 190 miljoonan euron leikkaukset. ”Ensi viedään rahat, sen jälkeen edellytetään mittavaa uudistusta”, todettiin vihreiden Ville Niinistön ensimmäisenä allekirjoittamassa välikysymyksessä (VK 1/2017).

Leikkausten painottuminen ammatilliseen koulutukseen pantiin merkille useallakin taholla. Muun muassa Tervasmäki ja Tomperi (2018, 178-179) ovat huomauttaneet, että Sipilän hallituksen koulutusleikkauksista suurimmat kohdistuivat etenkin opiskelijoihin, joilla on matala sosioekonominen tausta. Tasa-arvoa heikentävät koulutusuudistukset kuitenkin hyväksyttiin heidän mukaan, koska ne tuottivat ainakin lyhyen aikavälin säästöjä sekä entistä joustavampaa työvoimaa elinkeinoelämän tarpeisiin. Monien muiden tavoin myös Tervasmäki ja Tomperi ovat panneet merkille, että kun koulutusleikkaukset kohdistettiin nimenomaan ammatilliseen koulutukseen, ne eivät oletettavasti heikentäneet hallituksessa olleiden oikeistopuolueiden kannatusta.

Tervasmäki ja Tomperi (2018, 164-167) kysyvät: ”Jos suomalainen koulutus on maailman kärkeä, kuten yleisesti esitetään, miksi koulutusjärjestelmää reformoidaan kauttaaltaan, vieläpä poikkeuksellisen kiivaalla tahdilla?” Heidän näkemyksensä on, että laajat ja nopeatempoiset koulutusuudistukset olivat luonnollinen seuraus oikeistohallituksen ohjelman muista painopisteistä, joita olivat julkisen talouden tasapainottaminen, työntekoa korostava yhteiskuntapolitiikka sekä yritystoiminnan ja kilpailukyvyn vahvistaminen. Tässä tutkielmassa tarkastellaankin, onko hallituksen ja erityisesti kokoomuksen koulutuspolitiikan taustalla välikysymyskeskusteluiden perusteella esimerkiksi tämänkaltaisia arvostuksia ja toisaalta sitä, tarjotaanko

erityisesti sosialidemokraattien puheenvuoroissa vaihtoehdoksi erilaisista vai samankaltaisista arvoista kumpuavaa koulutuspolitiikkaa.

4. ARVOT JA ARVOSTAMINEN

Arvot ovat ihmisten ajattelussa ja yhteiskunnan kulttuurissa vallitsevia käsityksiä yksilöiden, yhteiskunnan ja ihmiskunnan keskeisistä päämääristä. Ne ovat siis käsityksiä hyvästä elämästä, hyvästä yhteiskunnasta ja hyvästä maailmasta. (Suhonen 1988, 31.)

Arvotutkija Klaus Helkama (2015, 8) kuvailee, että arvot voivat olla tavoiteltavia asioita, kuten vapaus, tasa-arvo ja maailmanrauha, mutta ne voivat olla myös hyveinä pidettyjä ominaisuuksia, kuten ahkeruus, kohteliaisuus ja rohkeus. Arvoja ja politiikkaa tutkinut Pertti Suhonen (1988, 15-17) sen sijaan toteaa, että arvoista puhuttaessa voidaan tarkoittaa joko subjektien tai objektien ominaisuuksia. Objektikeskeisessä ajattelutavassa esineellä, asialla tai olennolla voi olla arvoa esimerkiksi, mikäli sen ominaisuudet tyydyttävät ihmisen tarpeita. Tällöin voidaan puhua myös *käyttöarvosta*. Kun arvoja tarkastellaan subjektikeskeisesti, olennaista on esimerkiksi ihmisen, ryhmän tai yhteiskunnan omaksumat tai valitsemat arvot. Näitä on kutsuttu myös *arvostuksiksi*.

Niiniluoto (2001, 177-178) määrittelee arvoja ja arvostamista kolmannella tavalla todetessaan, että *arvostaminen* on suhtautumistapa, jossa *arvosubjekti* pitää *arvo-objektia* arvokkaana. Arvosubjekti voi olla yksilö, ryhmä tai jopa kokonainen kulttuuri. Arvo-objekti voi sen sijaan olla *arvon kantaja*, esimerkiksi konkreettinen olio, esine tai tapahtuma, kuten merkkivaate, jonka yleinen arvostus tai taloudellinen arvo voi olla suuri sen ominaisuuksista riippumatta. Toisaalta arvo-objektia voidaan tarkastella myös sen *arvo-ominaisuuksien* eli arvostuksen perustana olevien piirteiden kannalta. Niiniluoto kuvailee, että arvoja voivat olla tällöin esimerkiksi hedelmän makeus tai vaikkapa ihmisen onnellisuus tai terveys.

Tässä tutkielmassa arvoja tarkastellaan subjektikeskeisesti, ja huomio kiinnitetään siihen, millaisia arvoja, eli arvostuksia puolueet ovat omaksuneet tai valinneet koulutuspolitiikkansa lähtökohdiksi. Itse arvot nähdään yhteiskunnallisesti

tavoiteltavina asioina, joita voisivat olla koulutuspolitiikassa Helkaman (em.) ajatuksen mukaisesti esimerkiksi vapaus ja tasa-arvo. Analyysissa tavoitteena on myös kuvailla, miten puolue määrittelee omaksumiaan tai valitsemiaan arvoja, jolloin tullaan lähelle arvo-ominaisuuksien maailmaa ja ollaan kiinnostuneita arvojen yksityiskohtaisemmista piirteistä ja ominaisuuksista, eli siitä, mitä itse asiassa arvostetaan, kun arvostetaan esimerkiksi vapautta.

Onko sitten olemassa oikeita ja vääriä tai parempia ja huonompia arvoja? Ja ovatko arvot aina subjektiivisia, vai onko olemassa arvoja, joille olisi objektiivisia perusteita? Niiniluoto (2001, 182-183) tarkastelee näitä kysymyksiä keskeisten arvoteorioiden, *arvo-objektivismin* ja *arvorelativismin* näkökulmasta. Esimerkiksi uskonnoissa perinteiset arvojärjestelmät oikeutetaan pyhillä kirjoilla, jolloin moraalien ja arvot on asettanut ihmistä korkeampi auktoriteetti. Myös Platonin mukaan arvot ovat "abstraktin korkeamman todellisuuden ikuisia olioita", mutta toisin kuin uskonnoissa, hänen filosofiassaan arvot voidaan ymmärtää järjen avulla. Samankaltaista arvo-objektivismia puolustavat muun muassa Aristoteles, Kant, Rawls ja Habermas. Arvorelativistien mukaan arvot ovat sen sijaan erilaisissa yhteisöissä omaksuttuja periaatteita ja tapoja, joiden tehtävänä on edistää yhteistoimintaa. Arvorelativistit katsovat, että arvojärjestelmät ovat kehittyneet historiallisesti erilaisissa oloissa eri suuntiin, ja ne vaihtelevat samaan tapaan kuin lainsäädäntö vaihtelee eri valtioissa.

Niiniluoto (2001, 183-184) päättelee, että ihmisestä riippumattomia arvoja ei ole olemassa, vaan että arvot syntyvät ihmisten välisessä kanssakäymisessä ja niillä on aina julkinen ulottuvuus. Arvostelmat ovat siis epätäydellisiä, ellei niitä suhteuteta johonkin ihmisryhmään, kuten suomalaisiin, tai oppijärjestelmään, kuten uskontoon. Harvinaisissa tapauksissa arvon voi jakaa koko ihmiskunta, mitä voisi ilmentää Niiniluodon mukaan esimerkiksi YK:n ihmisoikeuksien julistus. Filosofi kuitenkin huomauttaa, ettei ole olemassa mitään edistymisen lakia, joka takaisi minkäänlaista moraalista edistymistä. Myös arvojen taantuminen tai heikkeneminen on varsin mahdollista.

Tässä koulutuspolitiikkaa käsittelevässä tutkielmassa arvoja on luontevaa tarkastella subjektikeskeisesti *ihmisten ja ryhmien tavoittelemina asioina*, arvostuksina (kts. Helkama 2015 ja Suhonen 1988). Tällöin ollaan kiinnostuneita siitä, millaisia arvoja ihmisten ja ryhmien pyrkimysten taustalta löytyy, ja miten nämä ilmenevät kirjoitetussa tai puhutussa kielessä. Niiniluodon (em.) ajatuksia mukaillen tarkoituksena on tarkastella arvoja suomalaisen koulutuksen kontekstissa ja valittuihin puolueisiin sekä näiden taustalla vaikuttaviin ideologioihin suhteutettuna. Arvojen ei siis katsota esiintyvän tyhjiydessä tai olevan yksittäisen ihmisen pään sisällä, vaan niitä tulkitaan suhteessa yhteiskuntaan sekä arvoja ilmaisevan henkilön omaan yhteisöön, joka on tässä tapauksessa puolue.

4.1. Arvot ohjaavat päätöksentekoa

Arvot ilmaisevat päämääriä ja niiden avulla voidaan myös perustella erilaisia valintoja. Tällainen arvojen yhteiskuntatieteellinen merkitys on syntynyt kuitenkin vasta 1800-luvun lopulla, jolloin arvoista ryhdyttiin puhumaan tietyn ihmisen, ihmisryhmän tai yhteiskunnan arvokkaana tai tärkeänä pitämänä asiana. Arvokeskustelua on käyty erityisen paljon demokraattisissa yhteiskunnissa, joissa asioista voidaan olla ja ollaan eri mieltä. Arvokeskustelun luonteeseen kuuluu, että erimielisyydet voivat vaikuttaa perustavanlaatuisilta ja muiden arvomaailma vieraalta. (Helkama 2015, 8–10.)

Tunnetun sosiaalipsykologin sekä arvotutkijan Milton Rokeachin mukaan arvot tarkoittavat *uskomuksia* asioiden oikeasta preferenssijärjestyksestä. Nämä tietoon tai tunteeseen perustuvat uskomukset ovat luonteeltaan pääsääntöisesti pysyviä, mikä lisää ennustettavuutta sosiaalisten järjestelmien toiminnassa. Arvojen muuttuminen on kuitenkin mahdollista, mikä onkin yksilön ja yhteiskunnan kehittymisen edellytys. (Suhonen 1988, 18-24.)

Suomalaiset puolueet ovat korostaneet arvoja Mickelssonin (2007, 330-331) mukaan 1980-luvulta lähtien, jolloin uudet yhteiskunnalliset liikkeet, kuten vihreä liike, toivat arvokeskustelun maan politiikkaan. Arvopuheen ohella poliittisessa puheessa

vaikuttavat kuitenkin edelleen tiettyyn ydintotuuteen sekä intresseihin perustuvat ideologiset lähtökohdat. Arvopuhe sopii kuitenkin erityisen hyvin yksilökeskeiseen, puolueleirien hajoamisen jälkeiseen aikaan, sillä toisin kuin esimerkiksi yhteisöllisiä vaatimuksia esittävä intressipuhe, arvopuhe ei erottele väestöryhmiä vaan pyrkii vaikuttamaan kaikkiin ihmisiin, joilla on samankaltaiset arvot. Onkin tyypillistä, että esimerkiksi puolueohjelmissa puhutaan nykyään *puolueen arvoista*, vaikka samalla toki hiljaa hyväksytään, että muilla voi olla muita, yhtä lailla hyväksyttäviä ja kunnioitettavia arvoja.

Kirjoittaessaan arvoista ja politiikasta myös Suhonen (1988, 145-148) erottaa toisistaan arvot ja intressit ja toteaa Max Weberiin viitaten, että yhteiskunnallisessa toiminnassa voidaan erottaa subjektiivisiin intresseihin, eli omiin etuihin ja hyötyyn tähtäävä *päämäärärationalinen toiminta* sekä *arvorationaalinen toiminta*, joka kumpuaa arvolähtökohdista, kuten uskonnosta, velvollisuudesta, moraalista tai vakaumuksesta. Suhonen katsoo, että omien subjektiivisten intressiensä ohella ihmiset pyrkivät ajamaan yhteiskunnassa myös sellaisia päämääriä, joita he pitävät itsessään hyvinä ja oikeina – jopa silloin, kun nämä arvostukset sotivat omia intressejä vastaan. Hän huomauttaa, että esimerkiksi Inglehartin paljonpuhuttu käsitys materialistisista ja postmaterialistista arvoista tulee lähelle tätä arvojen ja intressien eroa.

Arvotutkija Ronald Inglehart on esittänyt 1970-luvulta lähtien, että arvoissa tapahtuu merkittävä muutos yhteiskunnan kehittyessä teollisesta jälkiteolliseksi yhteiskunnaksi. Teollisessa yhteiskunnassa vallalla ovat henkilökohtaista toimeentuloa ja turvallisuutta korostavat materiaaliset arvot. Sen sijaan jälkiteollisessa yhteiskunnassa, missä yhä useamman ihmisen henkilökohtainen toimeentulo ja turvallisuus on taattu, korostuvat postmateriaaliset arvot, kuten itseilmaisu, yhteenkuuluvuus, elämänlaatu sekä intellektuaalinen ja esteettinen mielihyvä. Postmateriaaliset arvot nousivat merkittäväksi yhteiskunnalliseksi tekijäksi 1960-luvun opiskelijaliikkeen myötä, jolloin esimerkiksi perinteisen politiikan, uskonnon, moraalin ja sosiaalisten normien painoarvo väheni. Useiden pitkäaikaisten

tutkimusten mukaan postmateriaalisten arvojen merkitys sekä vaikutus kulttuuriin ja politiikkaan on vain kasvanut Inglehartin 1970-luvulla esittämän hypoteesin jälkeen, mutta tutkija itse muistuttaa, että taloudellinen epävarmuus voi kääntää muutoksen myös toiseen suuntaan. (Inglehart 1990, 66-68.)

Inglehart korostaa, että ihmisen turvallisuudentunne ja arvot riippuvat yksilön oman sekä yhteiskunnan taloudellisen vaurauden lisäksi niistä yhteiskunnan hyvinvointi-instituutioista, joiden vaikutuspiirissä yksilö on kasvanut. Tutkija on osoittanut, että postmateriaaliset arvot ovat yleistyneet yhteiskunnallisten murrosten yhteydessä ensin nopeasti ja myöhemmin sukupolvien uusiutuessa hitaammin. Hän myös arvioi, että postmateriaalisten arvojen poliittinen painoarvo on varsinaista suosiotaan merkittävämpi, koska postmaterialistit ovat olleet alusta saakka korkeammin koulutettuja ja poliittisesti aktiivisempia kuin materialistit. (Inglehart 1990, 66-68; 103.)

Myös Milton Rokeach (1979, 2-3) toteaa, että arvoja opitaan ja omaksutaan kulttuurissa ja yhteiskunnan instituutioissa sekä henkilökohtaisten kokemusten kautta. Yhteisön odotusten lisäksi arvojen taustalla on psykologisia tarpeita. Yksilön omaksumat arvot määrittelevät pitkälti hänen asenteitaan, valintojaan ja toimintaansa, mutta vähintään yhtä merkityksellistä on Rokeachin mukaan kuitenkin puhua yhteiskunnallisista arvoista sekä niitä lähellä olevista institutionaalisista arvoista, organisaatioiden arvoista sekä ideologisista arvoista. Nämä ainakin osin jaetut arvot ohjaavat yhteiskunnassa muun muassa päätöksentekoa, valintoja, asenteita, arviointia, argumentointia ja järkeilyä. Esimerkiksi yhteiskunnan ja tilanteiden muuttuessa myös arvotkin voivat muuttua.

Rokeach (1979, 50-51) kuvaa yksilön arvoja henkilökohtaisiksi tarpeiksi sekä keinoiksi niiden täyttämiseen. Institutionaalisia arvoja hän taas kuvaa instituution tai yhteiskunnan tavoitteiksi ja vaatimuksiksi. Näiden välistä konfliktia hän havainnollistaa esittämällä Bronowskin (1956) ajatuksen siitä, että arvot ovat ristiriidassa vain, kun ihminen yrittää sovittaa yhteen tavoitteen olla *vapaa* ja tavoitteen olla *sosiaalinen eläin*. Arvot kun toisaalta liittyvät ihmisen yhteisöönsä ja

toisaalta vievät tältä vapauden omaan yksilöllisyyteensä. Tässä Rokeachin ajatus kohtaa mielestäni ainakin jossain määrin Suhosen aikaisemmin esitetyn ajatuksen *päämäärärationalisen* ja *arvorationalisen* toiminnan ristiriidasta, jossa yksilön subjektiivisiin intresseihin tähtäävä päämäärärationalisuus saattaa törmätä esimerkiksi yhteisön arvoista kumpuaviin päämääriin, jotka menevät yksilön päämäärien edelle.

Niiniluoto (2001, 178) huomauttaa, että arvot ohjaavat ihmisten käyttäytymistä ja siksi arvojärjestelmien vakiinnuttamista on pidetty yhteiskunnissa keinona ennustaa ja kontrolloida ihmisten käyttäytymistä. Muutokset arvoissa johtavat siis muutoksiin myös yhteiskunnan toiminnoissa. Rokeach (1979, 52) toteaaakin, että kilpaillessaan toistensa kanssa resursseista, vaikutusvallasta ja yksilöiden kontrolloimisesta yhteiskunnan eri instituutiot kilpailevat myös arvoista, jolloin yksilöiden oma arvohierarkia voidaan hyvinkin nähdä instituutioiden välisen arvokilpailun tuloksena. Tämän näkemyksen pohjalta voidaan esimerkiksi olettaa, että jos uskonnolla on yhteiskunnassa erityisen vaikutusvaltainen asema, tämä näkyy uskonnollisten arvojen ensisijaisuutena myös yksilöiden omissa arvoissa. Toisaalta voidaan yhtä lailla katsoa, että yksilöiden omat arvot voivat heijastua myös yhteiskuntaan – koostuahan yhteiskunta lopulta yksilöistä.

4.2. Itseisarvot ja välinearvot

Milton Rokeach erottaa toisistaan itseisarvot¹ (terminal values) sekä välinearvot (instrumental values). Itseisarvot viittaavat ihmisen tai ryhmän perimmäisiin arvoihin, jotka menevät kaiken muun ohi ja edelle. Välinearvot sen sijaan toimivat nimensäkin mukaisesti välineinä itseisarvojen toteuttamiseksi, vaikkakaan niiden välineellisyys ei ole välttämättä tiedostettua. Yksittäisillä itseisarvoilla ja välinearvoilla ei ole myöskään

¹ Suhonen käyttää itseisarvosta myös termiä tavoitearvo, mutta tässä tutkielmassa käytetään termiä itseisarvo, sillä sitä on käyttänyt myöhemmin myös mm. Ilkka Niiniluoto (2001, 186).

olemassa suoraa korrelaatiota, ja on tärkeää huomata, että yksi ja sama arvo, kuten turvallisuus, vapaus tai luonnon hyvinvointi, voi olla toiselle ihmiselle itseisarvo ja toiselle välinearvo. (Suhonen 1988, 18-24; Rokeach 1973, 11-12.)

Itseisarvoja on Rokeachin (1979, 48-49) mukaan ajasta ja yhteiskunnasta riippumatta kaikkiaan varsin vähän, vain reilut pari tusinaa, ja ne ovat yllättävän samankaltaisia yhteiskunnasta ja kulttuurista riippumatta. Hänen tulkintansa mukaan esimerkiksi koulutus tai työ eivät voi olla sellaisinaan itseisarvoja, sillä itseisarvot ovat uskomuksia tai käsityksiä ihmisen olemassaolon perimmäisistä tavoitteista. Välinearvot puolestaan ovat uskomuksia tai käsityksiä toimintamalleista, joiden avulla perimmäiset tavoitteet saavutetaan. Niiniluoto (2001, 187) näkee asian toisin. Hän katsoo, että esimerkiksi työ voi olla sekä väline- että itseisarvo – jopa samalle ihmiselle yhtä aikaa. Esimerkeiksi hän nostaa tieteen ja taiteen, jotka voidaan käsittää itseisarvoiseksi toiminnaksi, mutta jotka voivat samaan aikaan tuottaa tekijälleen toimeentuloa. Toisaalta esimerkiksi raha voi Niiniluodon mukaan kohota itseisarvoksi, vaikka se on yleensä ollut väline esimerkiksi välttämättömien hyödykkeiden hankkimiseksi tai itsensä toteuttamiseksi.

Jos Rokeachin ajatusta itseisarvoista ja välinearvoista laajennetaan Niiniluodon esittämien ajatusten suuntaan, sitä voidaan nähdäkseni peilata luvussa kolme esiteltyyn ajatukseen kahden tyyppisestä koulutuspolitiikasta, *koulutukseen suuntautuvasta politiikasta* (policy for education) ja *koulutusta välineenä käyttävästä politiikasta* (education for policy). Tällöin voidaan mielestäni aiheellisesti esittää, että koulutusta välineenä käyttävä politiikka näkee koulutuksen välinearvona, ja koulutukseen suuntautuva politiikka näkee koulutuksen (ainakin enemmässä määrin) itseisarvona. Koulutus ei kenties voi olla sen kaltainen perimmäinen ihmisen olemassaoloon liittyvä itseisarvo, kuten esimerkiksi Rokeachin (1979, 48) mainitsevat viisaus ja onnellisuus, mutta nähdäkseni se voisi silti olla itsenäisesti arvostettava ja tavoiteltava asia – ja tietenkin myös väline vaikkapa mainitun viisauden tai muun itseisarvon saavuttamiseksi.

Yhden näkökulman mukaan koulutusta voidaan esimerkiksi tarkastella eräänlaisena investointina inhimilliseen pääomaan. Tällaiselle vaikuttavuus- ja tuottavuusajattelulle on tyypillistä tutkia sitä, miten koulutukseen sijoitettu raha muuttuu inhimilliseksi pääomaksi esimerkiksi tutkintojen muodossa sekä tavoitteita vastaaviksi yhteiskuntapoliittisiksi tuloksiksi, kuten työllisyyden tai bruttokansantuotteen kasvuksi. (Rokka 2011, 53; Laukkanen 1995, 61.) Esimerkiksi tällä tavoin suuntautunut koulutuspolitiikka näyttäytyy itselleni koulutusta välineenä käyttävänä politiikkana, ja oletan, että tämänkaltaisen koulutuspolitiikka näkee koulutuksen välinearvona, jonka avulla saavutetaan korkeampi työllisyys tai bruttokansantuote, toisin sanoen muun muassa toimeentuloa ja materiaalista hyvinvointia. Yksi tarkastelukulma tässä tutkielmassa onkin se, näyttäytyykö puolueiden koulutuspolitiikka enemmän itseisarvona vai välinearvona ja millaisia itseisarvoja koulutuspolitiikan avulla pyritään mahdollisesti toteuttamaan.

4.3. Ahlmanin ja Niiniluodon arvoluokitus

Suomalaisfilosofi Erik Ahlman (1920, 1953) totesi miltei sata vuotta sitten, että arvot voivat olla aineellisia, jolloin niitä mitataan niiden hyödyllisyyden mukaan tai sen mukaan mitä on sovittu, kuten on rahan kohdalla. Kenties olennaisinta Ahlmanin ajattelussa kuitenkin on, että arvot voivat myös olla abstrakteja, tahdon ja tunteen ohjaamia päämääriä, jolloin keskeistä on arvon merkityksellisyys. Tällöin arvo on olemassa vain, jos sitä tavoitellaan.

Ahlman (1976, 31-98) loi teoksessaan *Kulttuurin perustekijöitä* arvojen ja arvoindikaattoreiden jaottelun, jota filosofi Ilkka Niiniluoto on täydentänyt alun perin vuonna 1994 ilmestyneessä teoksessaan *Järki, arvot ja välineet*, ja johon viitataan ahkerasti edelleen (mm. Nykänen 2010, 56). Tätä systemaattista lähestymistä arvojen analyysiin on sovellettu esimerkiksi Nykäsen (em.) kasvatustieteen väitöskirjassa, jossa tutkittiin aikuiskoulutuskeskusten koulutusuudistuksia arvojen näkökulmasta. Ahlmanin ja Niiniluodon laajahkoa arvoluokittelua käytetäänkin myös tässä

tutkielmassa arvojen tunnistamista ja luokittelua ohjaavana työkaluna aineistoa analysoitaessa. Ahlmanin ja Niiniluodon arvoluokittelu on esitetty taulukossa 1.

Taulukko 1. Ahlmanin ja Niiniluodon arvoluokittelu indikaattoreineen (Ahlman 1976, 31-70; Niiniluoto 2001, 187-188; Nykänen 2010, 56).

ARVO	ARVOINDIKAATTORI
Hedonistiset arvot	Onni, mielihyvä, ilo, nautinto, aistillisuus
Vitaaliset arvot	Elämä, terveys, tahto, kuntoisuus
Esteettiset arvot	Kauneus, ylevyys, suloisuus, taide
Tiedolliset arvot	Totuus, tieto, oppi, koulutus, viisaus, tiede
Uskonnolliset arvot	Usko, toivo, pyhyys, laupeus
Sosiaaliset arvot	Altruismi, ystävyys, rakkaus, uskollisuus, vapaus, veljeys, kunnia, isänmaallisuus, turvallisuus
Mahtiarvot	Voima, valta, sota, rikkaus, raha, voitto
Oikeusarvot	Oikeudenmukaisuus, ihmisoikeudet, tasa-arvo, laillisuus
Eettiset arvot	Hyvyys, moraalinen oikeus
Ekologiset arvot	Luonnon kauneus ja terveys, eläinten oikeudet
Egoistiset arvot	Omanarvontunto, itsekkyyys, oma etu

Ahlman (1976, 31-70) kuvailee, että nautintoja ja aistillisuutta korostavat hedonistiset arvot ovat arvojen alinta luokkaa, eräänlainen epäarvo, mutta kannustaessaan yllellisyyteen ne voivat ruokkia taloudellista toimeliaisuutta. Vitaaliset arvot korostavat elämän lisäksi fyysistä ja psyykkistä terveyttä ja ne ovat yhteiskunnassa muun muassa terveydenhuollon perusta. Ahlman nostaa esiin, että on valtiovallan tehtävä tuottaa

entistä terveempiä sukupolvia. Henkiset (esteettiset, tiedolliset ja uskonnolliset) arvot edustavat Ahlmanille kehitystä ja kohoamista vitaalisten ja hedonististen päämäärien yläpuolelle. Esteettiset arvot ilmenevät esimerkiksi taiteen ja arkkitehtuurin arvostamisena, tiedolliset arvot tieteen, sivistyksen ja koulutuksen arvostamisena ja uskonnolliset arvot pyhyiden ja henkisen kulttuurin arvostamisena. Ahlman toteaa, että esimerkiksi kristinusko ja protestanttisuus on vaikuttanut laajasti länsimaiseen yhteiskuntaan ja talousjärjestelmään.

Henkisten arvojen yläpuolelle kohoavat kompleksi-arvot – sosiaaliset ja eettiset arvot sekä mahti- ja oikeusarvot. Sosiaaliin arvoihin Ahlman lukee kasvatuksen, rakkauden, toisten edun edistämisen ja heikommista huolehtimisen. Mahtiarvoihin sen sijaan liittyy muun muassa auktoriteettien, vallan ja etevyyden korostaminen, ja mahtiarvoissa poikkeuksellista on se, että niitä toteutetaan toisten arvojen kustannuksella ja muita arvoja syrjäyttäen. Oikeusarvoja kuvatessaan Ahlman toteaa, että esimerkiksi oikeusjärjestys on arvo ihmisen tahdosta riippumatta, kun taas ihmisen tahtoon ja toimintaan liittyvä oikeudenmukaisuuden arvo on eettinen arvo. (Ahlman 1976, 73-96.)

Niiniluoto (2001, 187-188) toteaa, että edellä mainitun luokittelun avulla voidaan luonnehtia erilaisten kulttuuripiirien eetosta tai arvoprofiilia. Henkilön, ryhmän tai kokonaisen kulttuurin *eetosta* ilmaisee arvojen hierarkia, jossa erilaiset itseisarvot ovat hierarkkisessa järjestyksessä painoarvonsa mukaisesti. Antiikin Kreikassa esimerkiksi keskeistä oli tiedon ja etiikan eetos, Roomassa mahti- ja oikeusarvot ja valistuksen aikana olennaisessa osassa olivat tiedolliset, esteettiset, eettiset sekä sosiaaliset arvot. Niiniluoto toteaa, että Ahlmanin luokittelun avulla voi vielä nykyäänkin mainiosti testata, mitkä arvot ovat minkäkin yhteiskunnan ja ryhmän piirissä suosittuja.

Olettaisin, että Ahlmanin ja Niiniluodon arvoista erityisesti tiedolliset ja sosiaaliset arvot, oikeusarvot, mahtiarvot sekä jossain määrin egoistiset arvot voisivat nousta esiin koulutuspoliittisissa puheenvuoroissa. Nykänen (2010, 56-57) on muokannut arvoluokittelua väitöskirjassaan poistamalla mahtiarvoista rahan ja rikkauden

indikaatiot, ja lisäämällä viimeiseksi luokaksi erilliset taloudelliset arvot, joita indikoivat erityisesti omistaminen, vaihtoarvo, kannattavuus, tuottavuus, pääoma, pääoman tuotto sekä markkinat. Nykänen (2010, 202) havaitseekin väitöskirjassaan, että näitä taloudellisia hyötyarvoja ihannoitiin aikuiskoulutukseen vaikuttaneiden asiantuntijoiden ilmaisuissa niin, että ne jopa syrjäyttivät muut arvot. Mielestäni tämä tarjoaa kiinnostavan ja tärkeän näkökulman koulutuspolitiikkaa koskeviin arvoihin, sillä esimerkiksi tuottavuus ja markkinat ovat nousseet suomalaisessa koulutuspolitiikassa keskeisiksi teemoiksi, kuten edellä kappaleessa *Arvot ja koulutuspolitiikka* todetaan. Näkisin, että myös edellä mainittu keskustelu koulutuksesta "sijoituksena" ja "pääomana" liittyy samaan, talouden arvoja korostavaan ilmiöön.

4.4. Arvot, poliittiset ideologiat ja puolueet

Niiniluoto (2001, 176) katsoo, että ihmisten arvomaailma on hämmennyksessä, sillä heillä ei ole todellista vaikutusvaltaa tärkeissä yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Talouselämässä valta on kasvottomilla markkinavoimilla, eivätkä puolueet ja niiden edustajatkaan profiloidu filosofin mukaan selkeiden ohjelmien kannattajiksi. Arvojen tai ideologioiden sijaan päätöksiä perustellaan sillä, että kyseessä olisi ainoa mahdollinen vaihtoehto. Näkemykseen yhtyvät hiljattain koulutuspolitiikan arvoista Suomessa kirjoittaneet Tervasmäki ja Tomperi (2018, 182). He muistuttavat, että konflikti- ja ideologiateorian mukaan intressiryhmät pyrkivät nimenomaan saavuttamaan hegemonisen tilan, jossa niiden omat tulkinnat ja ratkaisut näyttävät ainoilta mahdollisilta, vaikka todellisuudessa eri vaihtoehtojen välillä tehdäänkin arvoja ja intressisidonnaisia ratkaisuja. Kun vaihtoehdot katoavat, katoaa myös vastarinnan mahdollisuus.

Toisin kuin puolueiden samankaltaisuutta korostava Niiniluoto, professori Heikki Paloheimo (2008, 28) puolestaan katsoo, että vaikka suomalaispuolueiden käsitykset demokratiasta, talousjärjestelmästä sekä hyvinvointivalttiosta ovat lähentyneet toisen maailmansodan jälkeen, ne eroavat toisistaan edelleen nimenomaan keskeisiltä

arvoiltaan, uskomuksiltaan sekä poliittisilta tavoitteiltaan. Myös Milton Rokeach (1979, 51-53) painottaa, että juuri arvot määrittelevät instituutioiden, kuten nähdäkseni puolueiden, luonnetta enemmän kuin mikään muu asia, ja arvojen siirtäminen sekä toimeenpaneminen ovat siksi minkä tahansa yhteiskunnallisen instituution keskeisiä toimenpiteitä. Vaikka keskenään kilpailevat instituutiot erikoistuvat erilaisiin arvoihin, ne voivat myös muun muassa jakaa, vahvistaa tai tukea toistensa arvoja. Yhteistyö ja kilpailu instituutioiden välillä voi kuitenkin vaihdella ajan mukana.

Tutkiessaan poliittisten ideologioiden taustalla vaikuttavia arvoja Rokeach (1973, 170-173; Rokeach 1979, 194) on luonut kahden arvon mallin (two-value model), jonka avulla hän on tarkastellut kahden keskeisen yhteiskunnallisen arvon, *tasa-arvon* ja *vapauden*, suhdetta neljään keskeiseen poliittiseen ideologiaan: kapitalismiin, kommunismiin, sosialismiin ja fasismiin. Tarkastellessaan laajasti arvojen esiintymistä keskeisissä ideologisissa teksteissä Rokeach havaitsi, että tasa-arvo ja vapaus esiintyivät eri ideologioissa kuviossa 1 kuvatulla tavalla: Vihreällä värillä merkityt arvot oli mainittu kyseisen ideologian teksteissä useimmin myönteiseen sävyyn ja punaisella merkityt arvot oli mainittu kyseisen ideologian teksteissä vähiten myönteiseen sävyyn.

Kuviosta voidaan nähdä, että fasismi suhtautuu enimmäkseen kielteisesti niin vapauteen kuin tasa-arvoon. Kapitalismi suhtautuu myönteisesti vapauteen, mutta kielteisesti tasa-arvoon, ja kommunismi päinvastoin kielteisesti vapauteen, mutta myönteisesti tasa-arvoon. Sosialismi puolestaan suhtautuu sekä vapauteen että tasa-arvoon myönteisesti.

KAPITALISMI Vapaus Tasa-arvo	SOSIALISMI Vapaus Tasa-arvo
FASISIMI Vapaus Tasa-arvo	KOMMUNISMI Vapaus Tasa-arvo

Kuvio 1. Vapaus ja tasa-arvo ideologisissa teksteissä (Rokeach 1973, 170; Rokeach 1979, 194).

Rokeach (1979, 193-195) välttää vetämästä suoria yhtäläisyysmerkkejä tietyssä ajassa ja yhteiskunnassa vaikuttavan puolueen ja sen kannattajien sekä yksittäisen ideologian välille, sillä puolueen tai sen äänestäjien valintoihin vaikuttavat ideologian lisäksi monet muutkin seikat. Hän kuitenkin toteaa, että kahden arvon malli tarjoaa keinon tarkastella näitä tietyssä ajassa ja yhteiskunnassa vaikuttavia puolueita ja objektiivisesti mitata niiden arvoja sekä sijoittumista tietyn ideologian alle. Myös tässä tutkielmassa onkin mielekästä tarkastella, millaisiin poliittisiin ideologioihin koulutuspoliittisissa puheenvuoroissa esitetyt arvot ankkuroituvat, ja missä määrin esimerkiksi juuri tasa-arvon ja vapauden arvot esiintyvät eri puolueiden puheenvuoroissa.

Kun puhutaan arvoista, on tärkeää huomata, että eri puolueet saattavat ymmärtää saman nimisen arvon eri tavoin. Liberalistiseen ideologiaan on esimerkiksi kuulunut perinteisesti *negatiivinen vapauskäsitelmä*, jossa vapaus on puutetta ulkoisesta sidonnaisuudesta. Tällöin ihminen on vapaa, kun hän saa päättää itse, mitä tekee. Sosialistinen ideologia on puolestaan nojannut *positiiviseen vapauskäsitelmään*, jonka mukaan ihminen on vapaa kun hänellä on aito mahdollisuus toteuttaa omia tavoitteitaan. Yhteisön merkitystä ja yksilön asemaa yhteisössä korostava konservatismi ei ole erityisemmin korostanut vapautta, ja sille vapaus on liittynyt ennen kaikkea kansan itsemääräämisoikeuteen. (Paloheimo 2008, 29.)

Ajatuksen positiivisen ja negatiivisen vapauden käsitteistä on esittänyt alun perin Isaiah Berlin. Hän kuvailee esseessään *Kaksi vapauden käsitettä*, että länsimaisten

liberalistien hellimän negatiivisen vapauskäsityksen mukainen poliittinen vapaus tarkoittaa aluetta, jolla ihminen voi toimia tahtonsa mukaan. Koska kaikkien täydellinen vapaus kuitenkin johtaisi yhteiskunnassa sekasortoon ja uhkaisi myös itse vapautta, ei ihmisen vapaus voi olla rajoittamaton. Berlin myös huomauttaa, ettei henkilökohtainen vapaus ole ensisijainen tarve jokaiselle - ei varsinkaan silloin kun vapautta ei voi käyttää. Positiivinen vapauskäsitys puolestaan määrittelee vapauden eräänlaiseksi itsehallinnaksi, johon kuuluu, että ihminen voi olla oma herransa ja hänellä on vapaus määritellä oma tahtonsa ja toimia sen mukaisesti – jopa kääntyä itseään vastaan, jos hänen ”todellinen minänsä” niin valitsee. (Berlin 2001, 47-59.)

Paloheimo (2008, 27-29) toteaa, että Suomessa SDP on edustanut nimensä mukaisesti koko elinkaarensa ajan sosiaalidemokraattista aatetta, ja kokoomus ennen kaikkea konservatismia. Molempien puolueiden vanhoissa ohjelmissa vapautta tarkastellaan yhteisön näkökulmasta. 1900-luvun alkupuolella vapaus tarkoitti kokoomukselle kansakunnan vapautta ja SDP:lle työväen vapautta. Myöhemmin puolueiden vapauskäsitykset ovat kuitenkin lähentyneet toisiaan kun sosialidemokraatit on omaksunut liberalistisemmän vapauskäsityksen ja kokoomus puolestaan positiivisemmän vapauskäsityksen, jossa hyvinvointivaltion nähdään edistävän ihmisten mahdollisuuksia omien tavoitteiden toteuttamiseen.

Myös tasa-arvo on ymmärretty eri ideologioissa ja puolueissa eri tavoin. Konservatiiveille esimerkiksi on ollut ominaista hierarkkisten järjestelmien hyväksyminen, ja siksi tasa-arvolla on ollut ideologian piirissa muita pienempi merkitys. Liberalismi taas katsoo, että ihmiset syntyvät tasa-arvoisina ja yhteiskunnan tehtävänä on taata kaikille samat vapausoikeudet ja poliittiset kansalaisoikeudet. Sosialismille tasa-arvoa on puolestaan erioikeuksien poistaminen. Sosiaalidemokraatit ovat esimerkiksi katsoneet, että tasa-arvossa on kyse etujen ja oikeuksien jakamisesta. (Paloheimo 2008, 30.)

Tasa-arvo näyttää jakaneen suomalaispuolueita jyrkemmin kuin vapaus. Paloheimo (2008, 30-31) toteaa, että siinä missä SDP on vaatinut sukupuolten välistä tasa-arvoa

jo maailmansotien välisenä aikana, mainittiin koko tasa-arvon käsite kokoomuksen periaateohjelmassa ensimmäisen kerran vasta vuonna 1970. Periaateohjelmien perusteella puolueet ovat poikenneet toisistaan merkittävästi vielä 2000-luvulla. Yleensä ottaen puoluejärjestelmän vasemmalla reunalla korostuvat enemmän tasa-arvotemat ja oikealla laidalla vapauteen liittyvät teemat. Tästä poiketen SDP:llä on kuitenkin vielä vuonna 2007 voimassa olleessa periaateohjelmassaan tasa-arvolausumien lisäksi myös vapauteen liittyviä lausumia selvästi enemmän kuin kokoomuksella.

Aivan tuoreessa periaateohjelmassaan kokoomus itse (Kansallinen Kokoomus 2018) määrittelee, että sen arvoja ovat perinteisesti olleet yksilön vapaus, perinteiden kunnioitus sekä vastuun kantaminen avun tarpeessa olevista ja ympäristöstä. Puolue luonnehtii omaa ideologiaansa termeillä maltillinen oikeistolaisuus, sinivihreys, sivistysporvarillisuus sekä vastuullinen uudistusmielisyys ja sijoittaa itsensä keskustaoikeistoon. Periaateohjelmassa kerrotaan, että kokoomus on sitoutunut länsimaisiin arvoihin, kuten oikeusvaltioon, demokratiaan, markkinatalouteen sekä ihmisoikeuksiin. Keskeisiä teemoja periaateohjelmassa ovat sivistys, demokratia, ja isänmaa sekä ihmisen, ympäristön, talouden ja teknologian sopusointu.

Paloheimon (em.) tavoin myös Mickelsson (2007, 401) sijoittaa kokoomuksen konservatiivipuolueisiin, ja kuvailee puolueen ideologiaa sanoilla konservatismi, nationalismi, eettinen individualismi sekä dynaaminen konservatismi. Puolueelle keskeinen konflikti liittyy markkinatalouden ja sosialismin kamppailuun. Mickelsson (2007, 329-330) huomauttaa, että kokoomuksessa vaikuttava eettisten individualistien ryhmä korostaa ennen kaikkea yksilöä, mutta yleensä ottaen puolueessa vallitsee pyrkimys varsinkin kansalliseen yhtenäisyyteen.

SDP:ssä valmistellaan parhaillaan periaateohjelmaa, joka on tarkoitus hyväksyä vuonna 2020. Tällä hetkellä voimassa on noin 20 vuotta sitten hyväksytty periaateohjelma (Suomen Sosialidemokraattinen Puolue, 1999), jonka mukaan sosiaalidemokratian tavoitteena on oikeudenmukainen yhteiskunta, jossa vallitsee vapaus, tasa-arvo ja solidaarisuus. Puolue ankkuroi itsensä sosialismin arvoihin, joihin

se liittyy erityisesti yksilöiden yhteisvastuun toisistaan sekä yhteisöstään. Periaateohjelmassa todetaan, että sosialismin lisäksi liike ammentaa arvonsa antiikin humanista filosofiasta, kristillisestä etiikasta sekä valistuksen edistysaatteista.

Mickelsson (2007, 396) sijoittaa sosialidemokraatit Paloheimon tavoin puolueen nimelle sopivasti sosialidemokraattisten puolueiden joukkoon, ja kuvailee puolueen ideologiaa sanoilla sosialismi, sosiaalidemokratia sekä reformistinen sosialismi. Sosialidemokraattien näkökulmasta keskeiset konfliktit ovat liittyneet muun muassa sosialismin ja kapitalismin sekä sosialismin ja kommunismin kamppailuun. Vastakkainasettelu työntekijöiden ja porvareiden välillä on ollut historiallisesti olennaista puolueen ideologiassa.

Siinä missä oikeisto on painottanut mahdollisuuksien tasa-arvoa, vasemmisto- ja keskustapuolueet, sosialidemokraatit mukaan lukien, ovat peräänkuuluttaneet solidaarisuutta sekä valtion aktiivista roolia tuloerojen kaventamiseksi ja heikompien auttamiseksi. Sosialidemokraatit tunnetaan siitä, että puolue loi yhdessä keskustan kanssa alueellisesti hajautetun hyvinvointivaltion, jossa valtiolla on aktiivinen rooli sosiaali-, talous- ja aluepolitiikassa. Tulonsiirtoja ja sosioekonomista tasa-arvoa ajava puolue näyttääkin vetoavan edelleen vahvaa valtiota kannattaviin työläisiin sekä keskiluokkaan, joka arvostaa alueellista ja sosioekonomista tasa-arvoa. (Westinen 2015, 143-145.)

4.5. Arvot ja koulutuspolitiikka

Jo aikaisemmassa koulutuspolitiikkaa käsitelleessä luvussa todettiin, että koulutuspolitiikkaan, kuten mihin tahansa politiikan alaan, liittyy tavoitteita ja arvoja. Lampinen (2000, 12) kirjoittaa, että länsimaissa koulutusta ovat ohjanneet perinteisesti humanistiset arvot, jotka korostavat sivistystä ja yksilön persoonan kasvua. Usein koulutuspolitiikkaa ovat kuitenkin ohjanneet myös varsin yhteisölliset arvot, ja esimerkiksi taloudelliset, teknologiset, sosiaaliset ja jopa sotilaalliset päämäärät. Ristiriita humanististen arvojen ja välineellisempien arvojen välillä onkin nähty yhdeksi koulutuspolitiikan keskeisistä jännitteistä. Myös Rokka (2011, 49-50)

toteaa, että koulutuspolitiikkaa on perusteltu hyvinkin erilaisilla, jopa vastakkaisilla tavoitteilla ja arvoilla, esimerkiksi tasa-arvolla tai kilpailukyvyllä. Tässä kappaleessa tarkastellaankin sitä, millaista akateemista ja poliittista keskustelua koulutuspolitiikasta, sen tavoitteista ja arvoista käydään ja on käyty viime aikoina.

Lampinen (2000, 30-32) esittää, että koulutuspolitiikan yhteiskunnallisten tavoitteiden taustalta voidaan havaita kolme keskeistä aatetta: 1) kansallisuusaate, 2) taloudellisen kasvun ideologia ja 3) yhteiskunnallisen tasa-arvon tavoittelu. Näiden kolmen aatteen ohjaamat kehityskulut suomalaisessa koulutuspolitiikassa ovat olleet perustavanlaatuisia. 1800-luvun lopulla vaikuttanut kansallisuusaate uskoi koulutuksen sivistykselliseen vaikutukseen, ja sen aikana luotiin kansallisen koulutusjärjestelmän pohja. Itsenäistymisestä aina 1960-luvulle politiikan painopiste oli valtion rakentamisessa, eikä koulutuspolitiikkaa hallinnut yksikään vahva aate. 1960-luvulta 1990-luvulle koulutus nähtiin erottamattomana osana hyvinvointivaltion rakentamista, ja koulutuspolitiikkaa perusteltiin sekä tasa-arvolla että taloudellisella kehityksellä. Sen jälkeen tasa-arvon merkitys on hiipunut ja koulutuspolitiikka on nojannut yhä enemmän taloudellisiin perusteluihin, kuten kansainvälisen kilpailukyvyn ylläpitämiseen ja parantamiseen. Taloudellisten arvojen ohella koulutuspolitiikkaa ohjaa nyt niin sanottu *koulutususko*, joka julistaa koulutuksen kaiken kattavaa hyödyllisyyttä sekä merkitystä kansakunnan menestymiselle ja yksilöiden selviytymiselle.

Rinteen (2011, 11-12) mukaan suomalaisen koulujärjestelmän menestyminen PISA-vertailuissa eräällä tapaa "pelasti" yhtenäiskoulun arvot tasapäistämisen kritiikiltä, jota esitettiin erityisesti 1990-luvulla. Maksuttomasta perusopetuksesta, kirjoista ja kouluruoasta on pidetty kiinni siitä huolimatta, että koulutuksen resursseja on niukennettu. Perinteinen tasa-arvoon ja huolenpitoon perustuva suomalainen koulutuspolitiikka on kuitenkin joutunut väistymään 2000-luvulla yksilöllisiä valintoja, korkeita suorituksia ja huippujen menestymistä korostavien arvojen tieltä. Rinne näkee, että koulutusjärjestelmästä ollaan muovaamassa kiihtyvällä vauhdilla

innovaatio- ja tuotantojärjestelmä, jossa inhimilliset arvot antavat tietä taloudelliselle kilpailukyvyille ja muille mitattaville suoritteille.

Jo kaksi vuosikymmentä on koulutuksessakin harjoitettu kiihtyvää oravanpyöräpolitiikkaa, jossa jokaisen on menestyttävä ja pärjättävä yksin omillaan yksilöiden välisessä kiristyvässä kilpailussa. Jokainen on koulussakin oman onnensa seppä. Vaikka tiedossa on ollut jo pitkään se, että maa on polarisoitumassa hyvä- ja huono-osaisiin, tuloerot kasvavat ja köyhyys lisääntyy ja että lasten ja nuorten pahoinvointi on kasvussa, ei tuosta ole huolta kannettu. (Rinne 2011, 13.)

Yliopistoissa arvojen muutos on näkynyt Rinteen (2011, 14) mukaan siten, että puhe sivistysyliopistosta on korvattu kuvauksilla innovaatioyliopistoista, huippuyliopistoista ja jopa yritys yliopistoista. Demokraattinen, kolmikantainen itsehallinto on saanut väistyä ulkopuolisten tahojen miehittämien hallitusten ja yksityisen sektorin johtamisoppeja noudattavan uuden julkisjohtamisen tieltä. Rinne pelkää, että uhkakuvana on voittoa tuottamattomien yliopistojen ja tieteenalojen alasajo.

Rinne ei ole ajatuksineen yksin. Kasvatustieteilijä Hannu Simolan (2015, 141-142) mukaan alan tutkijat kuvailevat kansainvälisessä koulutuspoliittisessa keskustelussa parin vuosikymmenen aikana tapahtunutta muutosta jopa paradigman muutokseksi. Koulutuksessa on siirrytty uudenlaiseen kilpailu- ja suorituskeskeiseen toimintakulttuuriin, jota ohjaavat *erinomaisuuden, tehokkuuden ja tuloksellisuuden* arvot. Simola kutsuu näistä arvoista kumpuavaa koulutuspolitiikkaa *erinomaisuuden eetokseksi*, ja toteaa, että se on yhdistänyt ympäri maailmaa toteutettuja koulutusuudistuksia, joiden tavoitteena on ollut aikaisemman tasa-arvon sijaan erinomaisuus.

Kansainvälinen vertaileva tutkimus on paljastanut, että erinomaisuutta tavoitteleva koulutuspolitiikka on vain harvoin käytännössä johtanut parempiin oppimistuloksiin tai kehittyneempiin opetusmenetelmiin ja -suunnitelmiin. Tämän lisäksi mahdolliset myönteiset vaikutukset ovat kasautuneet niihin oppilaisiin, joilla menestymisen

edellytykset ovat muutenkin parhaat, sekä maineikkaisiin opinahjoihin. Kielteisinä sivuvaikutuksina on havaittu oppilasrekrytoinnin vääristymiä, kun oppilaitokset pyrkivät saamaan oppilaita, joiden tuotto-odotukset ovat parhaat. Tämä on johtanut kansainvälisesti esimerkiksi tyttöjen suhteettomaan rekrytointiin, sillä tytöt ovat oppimistuloksia korostavilla koulutusmarkkinoilla erityisesti peruskoulussa parempia "sijoituskohteita" kuin pojat. (Simola 2015, 142-143.) Suomalaiset peruskoulut eivät rekrytoi oppilaita aktiivisesti sanan varsinaisessa merkityksessä, mutta toisen asteen oppilaitoksissa ja erityisesti korkeakouluissa rekrytointi on Suomessakin aktiivista. Naiset ovat todella suorittaneetkin enemmän niin alempia kuin ylempiä korkeakoulututkintoja (Tilastokeskus 2018, 25), mutta toisaalta ylimmän tutkijakoulutuksen saaneista suurempi osa on miehiä. Onkin vaikea arvioida, missä määrin mahdollinen erinomaisuuden tavoittelu vääristää sukupuolijakaumaa suomalaisessa koulutuksessa.

Euroopan unionin rahoittamassa vertailevassa tutkimuksessa huomattiin 2000-luvun vaihteessa, että erinomaisuuden, tehokkuuden ja tuloksellisuuden diskurssi sekä siitä aiheutuneet ongelmat ovat yllättävän samanlaisia Euroopan eri maissa. Opettajat ovat havainneet, että etäisyydet päättäjien ja opettajien sekä kouluille asetettujen tavoitteiden ja käytännön realiteettien välillä ovat kasvaneet. Koulutukselle on asetettu yhä suurempia vaatimuksia ja odotuksia, jotka tulisi täyttää yhä pienemmillä voimavaroilla, ja alan ammattilaisilla on huoli siitä, että lisääntyvä kilpailu synnyttää epätasa-arvoa koulujen, opettajien ja oppilaiden välille. (Simola 2015, 145.)

Koulutuspolitiikassa vallalla olevalla erinomaisuuden eetoksella on Simolan (2015, 149-150) mukaan taloudellinen ydin. Se lupaa muutamille, kilpailussa pärjääville koulutusinstituutioille menestystä ilman taloudellisten kokonaisvoimavarojen lisäämistä, mikä tarkoittaa Simolan tulkinnan mukaan voimavarojen uudelleenjakoa ja resurssien keskittämistä niille, jotka pärjäävät parhaiten. Hän kuitenkin toteaa, että on vaikea löytää hyväksyttäviä syitä esimerkiksi köyhien kuntien isompiin ryhmäkokoihin tai koulupsykologien puuttumiseen tietyiltä maantieteellisiltä alueilta, minkä vuoksi ei ole oikeudenmukaista siirtää kaikelle koulutukselle kuuluvaa rahoitusta muutamille

menestyville koulutusinstituutioille. Talouteen perustuvat arvot ja tavoitteet siis törmäävät muun muassa oikeudenmukaisuuteen ja tasa-arvoon.

Englantilainen kasvatustieteilijä Geoff Whitty (2011, 38-39) toisaalta rauhoittelee, että vaikka Suomen sosiaalidemokraattiseksi kuvailtu koulutuspolitiikka on vaihtunut 1990-luvulta alkaen enemmän markkinoita, kilpailua ja valinnanvapautta korostavaan koulutuspolitiikkaan, ei uusia aatteita ole nieltä sellaisinaan. Muun muassa oikeudenmukaisuus, sosiaalinen koheesio ja tasaisen korkealaatuinen koulutus toteutuvat Suomessa edelleen kansainvälisesti katsoen hyvin. Whitty perustelee Suomen menestymistä näillä osa-alueilla nimenomaan arvoilla, jotka vaikuttavat suomalaisten näkemyksiin julkisista palveluista ja koulutuksesta. Hän huomauttaa, että keskeisinä tavoitteina on edelleen tasa-arvoinen laadukas koulutus kaikille lapsille ja nuorille sosioekonomisesta taustasta riippumatta.

5. TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄ

Välikysymys on Suomen perustuslakiin kirjattu menettely, jonka avulla oppositio voi vaatia hallitusta julkisesti eduskunnan isossa salissa perustelemaan harjoittamansa politiikan sisältöä ja lopulta äänestytään hallituksen luottamuksesta. Samalla se pakottaa hallituksen kommunikoimaan opposition kanssa. (Saari 2011, 311.)

Juha Sipilän hallitukselle esitettiin vuosina 2015-2018 yhteensä 15 välikysymystä, joista neljä koski koulutuspolitiikkaa. Nämä neljä välikysymystä käsittelivät koulutusleikkausten vaikutuksia kasvuun, koulutukselliseen tasa-arvoon ja osaamistasoon (VK 1/2015), korkeakoulutuksen ja opintotuen leikkauksia (VK 1/2016), ammatillisen koulutuksen leikkauksia (VK 1/2017) sekä koulutuksen tasa-arvoa (VK 1/2018). Jokaisen välikysymyksen allekirjoittivat kaikki kulloinkin oppositioon kuuluneet puolueet.

Tämän tutkielman aineisto koostuu valikoiduista kokoomuksen ja sosialidemokraattien pitämistä puheenvuoroista edellä mainituissa välikysymyskeskusteluissa. Aineistoon kuuluu sosialidemokraattien kansanedustaja Jukka Gustafssonin ensimmäisenä allekirjoittama välikysymys (VK 1/2015), kokoomuslaisen opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasosen vastaus kyseiseen välikysymykseen (PTK 37/2015) sekä Jukka Gustafssonin puheenvuoro (PTK 37/2015) Grahn-Laasosen vastauksen jälkeen. Lisäksi aineistoon kuuluvat kaikissa edellä mainituissa välikysymyskeskusteluissa pidetyt neljä sosialidemokraattien ja neljä kokoomuksen ryhmäpuheenvuoroa. Puheenvuorojen pitäjät ovat aika- ja välikysymysjärjestyksessä

- kokoomuksen kansanedustaja Sanna Lauslahti (PTK 37/2015)
- sosialidemokraattien kansanedustaja Krista Kiuru (PTK 37/2015)
- kokoomuksen kansanedustaja Sari Multala (PTK 33/2016)
- sosialidemokraattien kansanedustaja Eeva-Johanna Eloranta (PTK 33/2016)

- kokoomuksen kansanedustaja Sanna Lauslahti (PTK 23/2017)
- sosialidemokraattien kansanedustaja Sanna Marin (PTK 23/2017)
- kokoomuksen kansanedustaja Sari Raassina (PTK 14/2018)
- sosialidemokraattien kansanedustaja Pilvi Torsti (PTK 14/2018)

Ajatuksena on, että valitut puheenvuorot ovat keskeisiä välikysymyskeskustelun käynnistäjiä ja kuvastanevat puhujan omien arvojen lisäksi hänen puolueensa arvoja sekä niitä arvoja, joihin vetoamalla puolue pyrkii puhuttelemaan kannattajiaan ja potentiaalisia äänestäjiään. Sosialidemokraattien esittämän välikysymyksen ja kokoomuslaisen opetus- ja kulttuuriministerin vastauksen voi lisäksi olettaa tuovan erityisen hyvin esille puolueiden välisiä arvoeroja, jos sellaisia on. Kaikki neljä välikysymyskeskustelua venyivät useiden tuntien pituisiksi, joten valittujen puolueiden kaikkien puheenvuorojen analysointi olisi ollut liian mittava pro gradun tutkielman laajuuden huomioon ottaen. Valitun aineistonkin laajuus on yli 9 000 sanaa.

5.1. Välikysymysmenettelyssä kehystetään politiikan lähtökohtia

Välikysymysmenettelyn tavoitteena on mitata valtioneuvoston tai yksittäisen ministerin luottamus. Välikysymyksen voi esittää joko valtioneuvostolle tai ministerille, ja vähintään 20 kansanedustajan tulee allekirjoittaa välikysymys. Hallituksen on vastattava kysymykseen täysistunnossa 15 päivän kuluessa. Vastauksen jälkeen aiheesta keskustellaan, ja keskustelun lopuksi eduskunta äänestää valtioneuvoston tai ministerin luottamuksesta. (Eduskunta 2018.)

Vähintään kaksikymmentä kansanedustajaa voi tehdä valtioneuvostolle tai ministerille näiden toimialaan kuuluvasta asiasta välikysymyksen. Välikysymykseen tulee vastata eduskunnan täysistunnossa viidentoista päivän kuluessa siitä, kun kysymys on saatettu valtioneuvoston tietoon. Välikysymyksen käsittelyn päätteeksi toimitetaan äänestys valtioneuvoston tai ministerin nauttimasta luottamuksesta, jos keskustelun aikana on tehty

ehdotus epäluottamuslauseen antamisesta valtioneuvostolle tai ministerille.
(Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 43 §.)

Itsenäisyyden ajan käytössä olleen välikysymysmenettelyn avulla oppositio voi vaatia hallitusta perustelemaan harjoittamaansa politiikkaa julkisesti ja kommunikoidaan opposition kanssa. Hallitukset eivät juuri koskaan kaadu välikysymyksiin, joten menettelyn perimmäisenä tavoitteena on vaikuttaa kansalaisten ajatteluun sekä äänestyskäyttäytymiseen. Puolueilla ei ole ikään kuin varaa jättää hyödyntämättä välikysymysten tarjoamaa laajaa, ilmaista julkisuutta, sillä tällöin tilaisuuden hyödyntävät muut samoilla äänestäjämarkkinoilla toimivat puolueet, ja puolueissa tiedetään, että pienetkin muutokset puolueiden markkinaosuuksissa voivat olla valtapoliittisesti merkittäviä. Välikysymyksiä voikin tässä mielessä verrata kilpailevien brändien harjoittamaan mainontaan. (Saari 2011, 311.)

Välikysymyskeskusteluissa hallituspuolueet joutuvat kehystämään julkisesti harjoittamansa politiikan lähtökohdat, sisällöt ja tavoitteet oppositiolle sekä äänestäjille. Oppositio voi vastaavasti omissa vastauksissaan esittää vaihtoehtoja harjoitetulle politiikalle. Puolueet siis kehystävät näkemyksensä välikysymyskeskustelussa rakenteellisesta asemastaan käsin ja valikoivat lisäksi järjestelmällisesti sellaisen todistusaineiston, joka tukee niiden omia käsityksiä. Siirtyessään hallituksesta oppositioon ja päinvastoin puolueet voivat vaihtaa kehystä, jonka kautta he politiikan sisältöjä tarkastelevat. (Saari 2011, 308-322.)

Valtiotieteilijä Juho Saari (2011, 311) on havainnut, että välikysymykset eivät ole juurikaan kiinnostaneet suomalaisia politiikan tutkijoita. Viimeisin välikysymysmenettelyä käsittelevä tutkimus on 1990-luvun alkupuolelta. Tutkimuksen mielekkyyttä vähentäne se, ettei hallitus ole kaatunut välikysymyksiin vuosikymmeniin. Viimeksi hallitus kaatui välikysymysäänestykseen vuonna 1958, ja hallituksen riveistä irtaantuneiden kansanedustajien määräkin on ollut luottamusäänestyksissä vähäinen. Tutkijoiden kiinnostuksen puute johtune myös siitä, että välikysymykset koetaan poliittiseksi pintakuohuksi ja teatteriksi, sekä siitä, että vakiintuneiden institutionaalisten teoriakehysten puitteissa toimivat tutkijat eivät

ole nähneet niiden tarkastelun tuottavan merkittävää tieteellistä lisäarvoa. Ilmeistä onkin, että välikysymyksiä on perusteltua lähestyä ennen kaikkea keskustelun ja dialogin näkökulmista.

5.2. Laadullinen sisällönanalyysi erittelee, tiivistää ja tulkitsee

Arvotutkija Milton Rokeach (1979, 53-69) toteaa, että yhteiskunnallisen instituution arvoja voidaan tutkia useilla tavoilla, esimerkiksi laadullisen sisällönanalyysin avulla tai havainnoimalla instituution portinvartijoiden arvoja. Hän arvioi, että niin yksilön henkilökohtaisiin tarpeisiin pohjautuvat arvot kuin instituutionkin tarpeista ja vaatimuksista kumpuavat arvot koodautuvat käytetyssä kielessä samoiksi arvoiksi. Tässä tutkielmassa koulutuspoliittisessa keskustelussa esiintyviä arvoja tarkastellaankin juuri laadullisen sisällönanalyysin avulla, ja nimenomaan havainnoimalla puolueensa puolesta puhuvien kansanedustajien sekä oletettavasti myöskin oman puolueensa näkökulmaa edustavan opetus- ja kulttuuriministerin puheenvuoroja.

Laadullisessa sisällönanalyysissä tavoitteena on kuvailla arvoja Kauppinen ja Puusniekan (2009, 97) mukaisesti eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien sekä tiivistäen. Tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, millaisia arvoja aineistossa havaitaan, ja miten ne linkittyvät muun muassa puolueiden ideologiaan sekä kansainvälisiin koulutuspolitiikan trendeihin. Tutkimukseen suhtaudutaan aineiston sisältöä jäsentävällä ja analysoivalla otteella, ja analyysissä pyritään hyödyntämään monipuolisesti sisällönanalyysin keinovalikoimaa, muun muassa koodausta, erittelyä ja tyypittelyä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 94–96.)

Tyypittelyllä tarkoitetaan samankaltaisuuksien etsimistä aineistosta sekä näiden samankaltaisten elementtien ryhmittelyä erityisiksi tyypeiksi (Eskola & Suoranta 1998, 182). Koodaamisessa puolestaan on kyse aineiston systemaattisesta läpikäynnistä, jossa aineisto pilkotaan osiin analyysin helpottamiseksi. Koodiluettelon voi rakentaa esimerkiksi olemassa olevan teorian pohjalta. On kuitenkin tärkeää huomata, että jokainen tutkija tekee teorian pohjalta oman näkemyksensä koodiluettelosta ja

koodaa aineiston omalla, ainutkertaisella tavallaan. (Eskola & Suoranta 1998, 156-158).

Aineiston tarkasteluun sovelletaan tässä tutkielmassa teoriaohjaavaa tai teoriasidonnaista tarkastelua, eli abduktiivista otetta, joka sijoittuu teoria- ja aineistolähtöisen tutkimuksen välimaastoon. Tällöin aineiston analyysi ei perustu suoraan teoriaan, mutta kytkennät teoriaan ovat havaittavissa. (Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka 2009, 15-16.) Tässä tapauksessa aineiston tarkastelua ohjaavat koodaamisen ja tyypittelyn tueksi valitut arvoluokittelut ja -teoriat, joista keskeisiä ovat luvussa 4 Arvot ja arvostaminen esitelty useiden suomalaistutkijoiden kehittämä ja täydentämä arvoluokitus sekä tasa-arvoa ja vapautta ideologioihin peilaava Rokeachin *two-value model*. Havaittujen arvojen pohjalta tarkoituksena on myös luoda käsitys siitä, nähdäänkö itse koulutus kokoomuksen ja sosialidemokraattien puheenvuoroissa itseisarvona vai välinearvona, ja onko harjoitettu koulutuspolitiikka tämän perusteella koulutukseen suuntautuvaa politiikkaa (policy for education) vai koulutusta välineenä käyttävää politiikkaa (education for policy). Teorioiden linkittyminen analyysin etenemiseen esitellään tarkemmin edellä luvussa 5.3. Analyysin eteneminen.

Laadullisia aineistoja on analysoitu perinteisesti deskriptiivisesti. Kuvailu onkin Eskolan ja Suorannan (1998, 140) mukaan edellytys aineiston jäsentämiselle ja hahmottamiselle, mutta kuvailevalla tasolla pitäytyminen ei kuitenkaan ole varsinaista tulkintaa. Perinteisesti laadullisten aineistojen analyysissä on etsitty yhtäläisyyksiä ja samanlaisuutta, mutta tuoreemmassa laadullisessa tutkimuksessa on keskitytty enemmän aineistossa esiintyviin eroihin ja moninaisuuteen. Tässäkin tutkielmassa arvoja pyritään jäsentämään ja hahmottamaan kuvailemalla niitä, mutta tavoitteena on myös tarkastella, millaisia eroja arvoissa on havaittavissa erityisesti puolueiden välillä. Lisäksi havaintoja pyritään linkittämään ainakin jossain määrin puolueiden ideologioihin.

Aineistoa pyritään avaamaan lukijalle jossain määrin myös kvantifioinnin, eli aineiston määrällisen käsittelyn avulla. Se on Eskolan ja Suorannan (1998, 165-166) mukaan

yksinkertaisimmillaan esimerkiksi pituuksien ja määrien laskemista. Tässä tutkielmassa tavoitteena on avata kvantifioinnin avulla lähinnä eri arvojen esiintymistiheyttä ja vertailla näin puolueiden arvoja myös määrällisin perustein. Valittujen puolueiden puheenvuoroissa esiintyvien arvojen määriä voidaan jossain määrin verrata toisiinsa, sillä puolueittain jaoteltuna aineiston laajuus per puolue on jotakuinkin samaa suuruusluokkaa: kokoomuksen puheenvuoroja on 4253 sanan verran, ja sosialidemokraattien puheenvuoroja 4788 sanaa.

5.3. Analyysi etenee kolmessa vaiheessa

Koulutuspoliittisissa puheenvuoroissa esiintyviä arvoja pyritään jäsentämään tässä tutkielmassa kolmella tapaa. Varsinaisia koulutuspolitiikan taustalla olevia arvoja pyritään hahmottamaan 1) hyödyntämällä Ahlmanin, Niiniluodon ja Nykäsen arvoluokitusta sekä 2) tarkastelemalla tasa-arvon ja vapauden arvojen esiintymistä sekä määritelmiä Rokeachin *two-value modelin* pohjalta. Lopuksi pyritään tarkastelemaan 3) *education for policy* ja *policy for education* -ajattelua hyödyntäen, näkevätkö puolueet itse koulutuksen enemmän itseisarvona vai välinearvona.

Ensimmäisessä vaiheessa aineisto koodataan Ahlmanin, Niiniluodon ja Nykäsen arvoluokituksen mukaisesti, jotta saadaan kattava kuva niistä arvoista, joihin puolueet koulutuspoliittisissa puheenvuoroissaan vetoavat. Nykäsen taloudellisilla arvoilla täydennetty arvoluokittelu on esitelty edellä taulukossa 2. Aineistossa esiintyviä arvoja ryhmitellään arvoluokitusta hyödyntäen ja luonnehditaan esimerkkien avulla. Tavoitteena on luoda kokonaiskuva puolueen korostamista arvoista ja peilata arvoja myös puolueen ideologiaan. Aineiston koodaamisessa hyödynnetään laadulliseen analyysiin tarkoitettua Atlas.ti-ohjelmaa, jossa voi luoda koodeja (tässä tapauksessa alla mainitut arvoluokat), merkitä tekstiä valitulla koodilla ja tarkastella tietyn koodatun ryhmän laajuutta sekä sisältöä yksinkertaisella tavalla. Ohjelma ei tee analyysia tutkijan puolesta, mutta helpottaa sen teknistä toteuttamista.

Taulukko 2. Ahlmanin, Niiniluodon ja Nykäsen arvoluokittelu indikaattoreineen (Ahlman 1976, 31-70; Niiniluoto 2001, 187-188; Nykänen 2010, 56-57).

ARVOT	INDIKAATTORI
Hedonistiset arvot	Onni, mielihyvä, ilo, nautinto, aistillisuus
Vitaaliset arvot	Elämä, terveys, tahto, kuntoisuus
Esteettiset arvot	Kauneus, ylevyys, suloisuus, taide
Tiedolliset arvot	Totuus, tieto, oppi, koulutus, viisaus, tiede
Uskonnolliset arvot	Usko, toivo, pyhyys, laupeus
Sosiaaliset arvot	Altruismi, ystävyys, rakkaus, uskollisuus, vapaus, veljeys, kunnia, isänmaallisuus, turvallisuus
Mahtiarvot	Voima, valta, sota, voitto
Oikeusarvot	Oikeudenmukaisuus, ihmisoikeudet, tasa-arvo, laillisuus
Eettiset arvot	Hyvyys, moraalinen oikeus
Ekologiset arvot	Luonnon kauneus ja terveys, eläinten oikeudet
Egoistiset arvot	Omanarvontunto, itsekkyyys, oma etu
Taloudelliset arvot	Omistaminen, vaihtoarvo, kannattavuus, tuottavuus, pääoma, pääoman tuotto, markkinat

Arvojen systemaattinen luokittelu selkeän työkalun avulla auttaa luomaan kokonaiskäsityksen puolueiden artikuloimista arvoista ja paljastamaan myös eroja puolueiden esiintuomien arvojen välillä. Kuten luvussa 4 mainittiin, oletuksenani on, että aineistossa nousevat esiin erityisesti tiedolliset ja sosiaaliset arvot sekä oikeus- ja mahtiarvot. Arvioni on, että molemmat puolueet painottavat tiedollisia sekä sosiaalisia arvoja kenties eri painotuksin, että sosialidemokraatit korostavat

oikeusarvoja, erityisesti tasa-arvoa, ja kokoomus puolestaan enemmän mahtiarvoja. Mielenkiintoista on myös tarkastella, missä määrin kasvatustieteilijöiden esiin nostama huoli taloudellisten arvojen ylivoimasta todella näkyy puolueiden puheenvuoroissa. Konservatiivisen, markkinaliberaalin kokoomuksen voisi olettaa korostavan talousarvoja sosialidemokraatteja enemmän, mutta oletukseni on, että erityisesti tiedolliset arvot ovat koulutuspolitiikassa molemmille puolueille tärkeämpiä kuin taloudelliset arvot.

Toisessa vaiheessa otetaan erityistarkasteluun tasa-arvo ja vapaus, jolloin huomio kiinnitetään erityisesti näiden arvojen yleisyyteen sekä niiden määritelmiin, jos aineistossa sellaisia esiintyy. Tässäkin kohtaa tavoitteena on peilata havaintoja puolueiden ideologiaan. Määritelmien kokoamisessa hyödynnetään aineiston tyypittelyä, eli esiin nousevista tasa-arvon ja vapauden määritelmistä pyritään muodostamaan eräänlaisia tyyppejä, jotka edustavat puolueiden käsitystä siitä, mitä tasa-arvo ja vapaus niille merkitsevät.

Kolmantena arvioidaan vielä, ilmentävätkö havaitut arvot enemmän koulutusta itseisarvona vai välinearvona, ja millaisia koulutuspolitiikan päämäärät ovat mahdollisessa jälkimmäisessä tapauksessa. Samassa yhteydessä arvioidaan, näyttäytyykö puolueiden koulutuspolitiikka arvoanalyysin pohjalta enemmän koulutukseen suuntautuvana politiikkana (policy for education) vai koulutusta välineenä käyttävänä politiikkana (education for policy). Viimeinen vaihe vaatii kenties eniten tutkijan omaa, vapaata tulkintaa.

Arvojen kuvailun lisäksi tavoitteena on tarkastella jokaisessa vaiheessa, millaisia eroavaisuuksia puolueiden välillä havaitaan.

6. ARVOT OJENNUKSEEN – ANALYYSIN AIKA

Maksuton koulutus on yksilölle mahdollisuus kehittää itseään, mutta se tuottaa myös sivistyneitä ja kriittiseen ajatteluun kykeneviä kansalaisia ja tätä kautta lisäarvoa koko yhteiskunnalle. Pienenä maana Suomen kilpailukyky ja menestys ovat riippuvaisia osaavasta ja koulutetusta väestöstä.

– kansanedustaja Eeva-Johanna Eloranta PTK 2016

Tässä luvussa tarkastellaan sosialidemokraattien ja kokoomuksen puheenvuoroissa esiintyviä arvoja kokonaisvaltaisesti Ahlmanin, Niiniluodon ja Rönkäsen arvoluokittelun avulla. Tavoitteena on saada laaja käsitys siitä, millaiset arvoluokat puolueiden koulutuspoliittisessa ajattelussa korostuvat, missä suhteessa erilaisia arvoja esiintyy ja mitä yksittäisiä arvoja kuhunkin arvoluokkaan kummallakin puolueella sisältyy.

Arvojen poimiminen ja luokittelu poliittisesta puheesta ei ole yksiselitteistä, ja koodaaminen on edellyttänyt paljon tulkintaa sekä valintoja. On mahdollista, että joku toinen olisi tulkinnut ja luokitellut arvoja toisella tavalla. Puolueen artikuloimiksi arvoiksi ei ole tulkittu tässä tutkielmassa ainoastaan niitä aineiston kohtia, joissa ilmaistaan suorasanaisesti, että arvo x on puolueen y arvo tai että puolue z arvostaa asiaa z. Tällaisia lausumia oli sosiaalidemokraattien puheenvuoroissa yhteensä 14, joista suuri osa koski leikkauksia arvovalintoina sekä yleisesti koulutuksen arvostamista. Kokoomuksella suoraan arvoihin ja arvostamiseen liittyviä lausumia oli ainoastaan kuusi. Ne koskivat erityisesti opettajien ja sivistyksen arvostamista. Analyysissä on siis otettu huomioon runsaasti myös lausumia, joista on tulkittavissa suuremmin tai epäsuuremmin, että niillä tarkoitetaan tietyn asian arvostamista.

Esimerkiksi kansanedustaja Sari Multalan (PTK 33/2016) virke ”Koulutuksen maksuttomuus on yhteiskunnaltamme tärkeä investointi sivistyksen, taloudellisen hyvinvoinnin ja tasa-arvon toteutumisen näkökulmasta” on tulkittu tässä tutkielmassa siten, että kokoomus arvostaa 1) sivistystä, 2) taloudellista hyvinvointia sekä 3) tasa-arvoa. Virke on myös koodattu analyysissä kolmella eri arvokoodilla: 1) sivistys on

tulkittu tiedolliseksi arvoksi, 2) taloudellinen hyvinvointi taloudelliseksi arvoksi ja 3) tasa-arvo oikeusarvoksi, kuten tässä tutkielmassa käytetty arvoluokitus ohjaa tekemään.

Toinen esimerkki arvojen käytännön tulkinnasta tässä tutkielmassa on Pilvi Torstin (PTK 14/2018) lausahdus ”Kaikkein pienituloisimpien ja haavoittuvassa asemassa olevien perheiden lasten kannalta kokopäiväinen varhaiskasvatusoikeus olisikin suuri tasa-arvoteko.” Tämä kohta on tulkittu analyysissä siten, että sosialidemokraatit arvostavat 1) heikoimpien (tässä tapauksessa pienituloisimpien ja haavoittuvassa asemassa olevien) auttamista sekä 2) tasa-arvoa. Virke on koodattu analyysissä kahdella eri arvokoodilla: 1) heikompien auttaminen on tulkittu altruismiksi ja siksi tässä tutkielmassa käytetyn arvoluokituksen mukaisesti sosiaalisesti arvoksi ja 2) tasa-arvo puolestaan oikeusarvoksi aivan kuten kokoomuksen puheenvuorossa edellisessä kappaleessa.

Yksittäisen havaintoyksikön pituus on tässä tutkielmassa tyypillisesti 1-3 virkettä. Tavoitteena on ollut niputtaa yhdeksi havaintoyksiköksi sellaiset kokonaisuudet, joissa ajatus jatkuu tai täsmentyy seuraavassa virkkeessä. Havaintoyksiköiksi ei siis ole poimittu yksittäisiä sanoja, vaan kokonaisia virkkeitä ja kokonaisia ajatuksia. Kuten edellä mainittiin, yksittäinen havaintoyksikkö voi kantaa sisällään samaan aikaan useita eri arvoja, jolloin se on myös koodattu kaikilla tarpeellisilla arvokoodeilla.

6.1. Kokoomuksessa kolme tasaista – oppimistulokset, talous ja tasa-arvo

Kokoomuksen puheenvuorojen analyysi paljasti, että valituissa koulutuspoliittisissa puheenvuoroissa korostui selvästi kolme arvokokonaisuutta: tiedolliset arvot, taloudelliset arvot sekä oikeusarvot. Jonkin verran painoarvoa puolueen koulutuspolitiikassa näyttää olevan myös sosiaalisilla arvoilla (ennen kaikkea vapaudella), mahtiarvoilla (ennen kaikkea Suomen menestyksellä ja tunnettuudella) sekä egoistisilla arvoilla, joihin lukeutuvat erityisesti yksilöiden sekä perheiden oman edun arvostaminen.

Analyysin keskeiset tulokset on esitetty kootusti taulukossa 3. Taulukosta löytyvät Ahlmanin, Niiniluodon ja Nykäsen luokittelun mukaiset arvoluokat, niiden esiintymistiheys aineistossa sekä tiivis listaus tarkemmista arvoista, joita puolue nostaa esiin puheenvuoroissaan. Arvot on esitetty arvoluokittain järjestyksessä niin, että arvoluokka, jonka arvoja aineistossa esiintyy eniten, on ylimpänä ja arvoluokka, jonka arvoja esiintyy vähiten, on alimpana. Arvoluokat, joita ei ole esiintynyt aineistossa lainkaan, on jätetty taulukosta pois. Joissakin arvoluokissa myös esiintyy vain yksi arvo, kun taas toisissa yksittäisten arvojen kirjo on niin laaja, että vain yleisimmät tai jonkinlainen harkittu kooste niistä on nostettu taulukkoon.

Taulukko 3. Kokoomuksen koulutuspoliittiset arvot Ahlmanin, Niiniluodon ja Nykäsen arvoluokituksen mukaisesti.

ARVOLUOKKA	MÄÄRÄ	TARKEMMAT ARVOT
Tiedolliset arvot	23	Hyvät oppimistulokset, osaaminen, laadukas koulutus, sivistys, koulutus, tiede, korkea koulutustaso
Taloudelliset arvot	20	Työelämän tarpeet, koulutuksen ja tutkimuksen taloudellinen tuottavuus/vaikuttavuus, talouden kasvu, koulutuksen vienti, tehokkuus koulutuksessa
Oikeusarvot	19	Tasa-arvo
Sosiaaliset arvot	13	Oppilaiden ja opiskelijoiden vapaus, pedagoginen vapaus, koulutusinstituutioiden vapaus, valinnanvapaus, heikommista (kouluista) huolehtiminen
Mahtiarvot	8	Suomen menestyminen ja tunnettuus, maailman parhaat opettajat, huipputason koulutus, kilpailussa pärjääminen
Egoistiset arvot	8	Yksilön pärjääminen ja tarpeet, perheen etu
Hedonistiset arvot	1	Oppimisen innostavuus
Vitaaliset arvot	1	Liikunta

Taulukosta 3 nähdään, että kokoomuksen puheenvuoroissa korostuu kolme melko tasavahvaa arvoluokkaa: tiedolliset arvot (23 lausumaa), taloudelliset arvot (20 lausumaa) sekä oikeusarvot (19 lausumaa). Viimeisin kattaa ainoastaan tasa-arvon. Hieman jäljemmäksi arvohierarkiassa jäävät sosiaaliset arvot (13 lausumaa) sekä mahtiarvot (8 lausumaa) ja egoistiset arvot (8 lausumaa).

Kokoomus on yleensä korostanut arvostavansa erityisesti sivistystä, mutta tässä aineistossa sivistys ei ole ainakaan lukumääriä tarkastellen keskeinen tiedollinen arvo, vaan olennaisempaa näyttävät olevan oppimistulokset, osaaminen ja koulutuksen laatu. Sivistys on kuitenkin siitä poikkeuksellinen arvo, että se esitellään puheenvuoroissa nimenomaan kokoomuksen arvona kahteen kertaan.

[H]aluamme olla mukana kehittämässä suomalaista koulutusta ja turvata jokaisen nuoren mahdollisuuden oppimiseen. Meille kokoomukselle sivistys on arvo, jota me haluamme puolustaa.

– kansanedustaja Sanna Lauslahti PTK 37/2015

Tiedollisiin arvoihin, joihin Ahlman ja Niiniluoto ovat liittäneet muun muassa opin, koulutuksen, viisauden ja tieteen, lukeutuu siis kokoomuksen puheenvuoroissa tämän analyysin perusteella erityisesti oppimistulokset, osaaminen ja laadukas koulutus. Luvussa 4 esiteltiin kansainvälisessä tutkimuksessa jalansijaa saanut näkemys, jonka mukaan koulutuksessa olisi siirrytty uudenlaiseen kilpailu- ja suorituskeskeiseen toimintakulttuuriin, jota ohjaavat erinomaisuuden, tehokkuuden ja tuloksellisuuden arvot. Simola (2015, 141-150) kutsuu näistä arvoista kumpuavaa koulutuspolitiikkaa erinomaisuuden eetokseksi, ja toteaa, että tällaisella eetoksella olisi taloudellinen ydin. Edellä mainitut kokoomuksen tiedolliset arvot, oppimistulosten, osaamisen ja koulutuksen laadun korostaminen, näyttäisivät viittaavan ainakin jossain määrin tällaiseen erinomaisuuden eetokseen – erityisesti kun nähdään, että heti toiseksi tärkeimpänä arvoluokkana puolueella ovat taloudelliset arvot, joissa korostuvat monissa kohdin samaan tapaan tehokkuus ja tuloksellisuus.

Taloudellisten arvojen osalta kokoomus pitää erityisen arvokkaana sitä, että koulutuksella vastataan työelämän tarpeisiin ja että koulutus ja tutkimus on taloudellisesti tuottavaa ja vaikuttavaa. Lisäksi puolueen voidaan katsoa arvostavan talouskasvua - muun muassa koulutusvientiä - sekä tehokasta resurssien käyttöä koulutuksessa. Nämä arvostukset yksin ja yhdessä ovat ainakin jossain määrin ristiriidassa sen kanssa, että puolue kuvailee niin analysoiduissa puheenvuoroissa kuin periaateohjelmassaan (Kansallinen kokoomus 2018) arvostavansa nimenomaan sivistystä. Tulosten, tuottavuuden, vaikuttavuuden ja tehokkuuden korostaminen niin tiedollisissa kuin taloudellisissa arvoissa luovat mielikuvaa taloudellisten arvojen ylivoimasta. Samansuuntaisen havainnon tekevät Tervasmäki ja Tomperi (2018, 178), jotka kirjoittavat, että Sipilän hallituskaudella keskeistä oli talouden ja kilpailukyvyn vahvistaminen sekä elinkeinoelämän ja työnantajien kuunteleminen.

“[V]allinneet ideologiset suhdanteet ovat tulleet nyt esille aiempaa paljaampina ja suoraviivaisempina. - - Kasvatus ja koulutus – varhaiskasvatuksesta yliopistoihin – tiivistyvät yritysten tällä hetkellä mielestään tarvitseman ”osaamisen” tuottamiseksi. (em.)

Oikeusarvot ovat kokoomukselle kolmas keskeinen arvoluokka, ja tässä kohtaa ainoa tarkempi esiin nouseva arvo on tasa-arvo. Tasa-arvon sisältöä ja merkitystä kokoomukselle käsitellään yksityiskohtaisemmin seuraavassa luvussa, mutta tässä vaiheessa on tarpeellista todeta, että arvon esiintymistiheyteen vaikuttanee ainakin osittain välikysymysten sisältö. Kolme neljästä välikysymyksestä nimittäin koski juuri tasa-arvoa, ja puolueen oli pakkokin puhua juuri tasa-arvosta – ja nimenomaan positiiviseen sävyyn, sillä oppositio haastoi hallitusta ja kokoomusta juuri tasa-arvon heikentämisestä. Sosiaalisten arvojen osalta kokoomus painotti vapautta, joka myös käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

Suomi on noussut kerta toisensa jälkeen ensiluokkaisen koulutuksen ja osaavien opettajien avulla maailmankartalle. Pienelle maalle korkea osaaminen on elinehto kansainvälisessä kilpailussa pärjäämiselle.

Tulevaisuudessa menestymme vain, mikäli onnistumme muuntamaan osaamistamme vauhdilla muuttuvan ympäristön vaateita vastaavaksi.

– kansanedustaja Sanna Lauslahti (PTK 37/2015)

Mahtiarvoista esille nousee Suomen valtion ja kansan menestyminen, tunnettuus ja kansainvälisessä kilpailussa pärjääminen. Opettajia kuvaillaan maailman parhaiksi ja koulutuksessa halutaan saavuttaa ”huipputaso”. Erinomaisuuden korostaminen viittaa samaan tapaan Simolan (2015, 141-150) erinomaisuuden eetokseen kuin tiedollisten ja taloudellisten arvojen kohdalla. Puolue kuitenkin huomauttaa useassa kohdassa, että menestys ja huipulle pääseminen ovat juuri nyt uhattuna, ja koulutusta pitää tämän vuoksi uudistaa voimakkaasti.

Yksilökeskeisyyttä ja yksilöllisyyttä korostavaksi puolueeksi kokoomus nostaa yllättävän vähän esiin egoistisia arvoja. Ainoastaan kahdeksassa kohdassa puolueen voidaan nähdä painottavan esimerkiksi yksilön tai yksittäisen perheen omaa etua, tarpeita ja pärjäämistä. Koulutukseen yhdistyy myös useissa kohdissa ajatus yksilöllisistä oppimispoluista. Kokoomusta ajatellen mielenkiintoista on, että useissa kohdissa niin koulutusinstituutioiden kuin yhteiskunnan muidenkin rakenteiden vaaditaan tukevan yksilön menestymistä.

Nyt panostamme ensimmäistä kertaa kunnolla yksilöllisiin opintopolkuihin, erilaisiin yksilöllisiin tarpeisiin ja ohjauksen merkitykseen.

– kansanedustaja Sari Raassina (PTK 14/2018)

Yksilöiden oikeus omien tarpeiden ja oman edun tavoitteluun on arvona hyvin lähellä kokoomuksen edellä luvussa 7 esiteltävää negatiivisesti painottunutta vapauskäsitystä, jossa ihminen on vapaa, kun hän voi itse päättää, mitä tekee. Tämä liberalismille tyypillinen ajattelu katsoo, että yhteiskunnan tehtävänä on taata kaikille samat vapausoikeudet. Kuten edellä on todettu, kokoomus on kuitenkin omaksunut viime vuosikymmeninä vähän positiivisemmän vapauskäsityksen, jossa nähdään, että hyvinvointivaltio voi edistää yksilön vapautta itsensä toteuttamiseen.

6.2. Sosialidemokraatit painottavat tasa-arvoa ja tiedollisia arvoja

Sosialidemokraateille keskeisiä arvoja koulutuspolitiikassa ovat tämän aineiston perusteella oikeusarvot, ennen kaikkea tasa-arvo, sekä tiedolliset arvot. Jokseenkin tärkeitä puolueelle ovat myös taloudelliset arvot, mutta ne eivät nouse määrällisesti tarkasteltuna läheskään niin keskeiseen asemaan kuin kokoomuksella. Hieman yllättäen myös mahtiarvot, kokoomuksen tavoin Suomen kansainvälinen menestys ja edelläkävijyys, nousevat esille jonkin verran. Vähäisissä määrin sosialidemokraatit ilmaisevat pohjaavansa koulutuspoliittista ajatteluaan lisäksi sosiaalisille ja vitalisille arvoille.

Analyysin tulokset on esitetty sosialidemokraattien osalta edellä taulukossa 4. Taulukosta löytyvät Ahlmanin, Niiniluodon ja Nykäsen luokittelun mukaiset arvoluokat, niiden esiintymistiheys sekä tiivis listaus tarkemmista arvoista, joita puolue nostaa esiin puheenvuoroissaan. Arvot on esitetty järjestyksessä niin, että arvoluokka, jonka arvoja aineistossa esiintyy eniten, on ylimpänä ja arvoluokka, jonka arvoja esiintyy vähiten, on alimpana. Arvoluokat, joita ei esiinny aineistossa lainkaan, on jätetty pois. Joissakin arvoluokissa esiintyy vain yksi arvo, kun taas toisissa arvojen kirjo on niin laaja, että vain yleisimmät tai kooste niistä on nostettu taulukkoon.

Kuten taulukosta 4 nähdään, sosialidemokraattien puheenvuoroissa korostuvat selvästi eniten oikeusarvot (35 lausumaa) sekä tiedolliset arvot (31 lausumaa). Seuraavana, mutta selvästi alempana arvohierarkiassa tulevat taloudelliset arvot (24 lausumaa). Vähäisemmässä määrin esille nousevat lisäksi mahtiarvot (11 lausumaa), sosiaaliset arvot (5 lausumaa) sekä vitaliset arvot (5 lausumaa).

Taulukko 4. Sosialidemokraattien koulutuspoliittiset arvot Ahlmanin, Niiniluodon ja Nykäsen arvoluokituksen mukaisesti.

ARVOLUOKKA	MÄÄRÄ	TARKEMMAT ARVOT
Oikeusarvot	35	Tasa-arvo, oikeudenmukaisuus
Tiedolliset arvot	31	Osaaminen, koulutus, oppimistulokset, innovaatiot, ammattiosaaminen/ammattitaito, sivistys
Taloudelliset arvot	24	Talouden kasvu, kilpailukyky, vienti, työn tuottavuus, koulutuksen ja varhaiskasvatuksen tuottavuus
Mahtiarvot	11	Suomen menestys, osaavin kansakunta, edelläkävijyys
Sosiaaliset arvot	5	Heikommista (köyhemmistä ihmisistä) huolehtiminen
Vitaaliset arvot	5	Lasten, nuorten ja kasvattajien hyvinvointi
Hedonistiset arvot	1	Kouluviihtyvyys
Egoistiset arvot	1	Yksilön mahdollisuus kehittyä

Oikeusarvoista ylivoimaisesti keskeisin on tasa-arvo, mutta myös oikeudenmukaisuuteen viitataan jonkin verran. Tasa-arvon merkitystä ja määritelmää sosialidemokraateille käsitellään yksityiskohtaisemmin seuraavassa luvussa 7. Tässä vaiheessa voidaan kuitenkin todeta, että heidän esittämänsä välikysymys (VK 1/2015) tarkasteli osin juuri tasa-arvoa, millä puolue viestii arvostavansa nimenomaan tätä arvoa.

Tiedollisten arvojen osalta puolue korostaa osaamista, koulutusta, oppimistuloksia, innovaatioita, ammattiosaamista ja -taitoa sekä sivistystä. Arvosisällöt ovat tässä kohtaa hyvin lähellä kokoomuksen tiedollisia arvoja, ja myös sosialidemokraatit painottavat tiedollisissa arvoissa tietynlaista tuloksellisuutta (osaamista, oppimistuloksia ja innovaatioita), joka on lähellä taloudellisia arvoja. Ainoa selkeä ero puolueiden välillä on ammatillisen osaamisen ja ammattitaidon arvostamisessa.

Sosialidemokraatit nostavat esiin erityisesti ammattiosaamisen ja sitä kautta ammatillisen koulutuksen arvon ja arvostuksen.

Ne [leikkaukset] vaarantavat ammattiosaamisen laadun, yleisen jatko-opintokelpoisuuden ja nuorisotakuun toteutumisen. - - Näin laajamittaiset leikkaukset tulevat väistämättä näkymään ammatillisen koulutuksen laadussa ja näin myös nuorten ammattitaidossa.

– kansanedustaja Jukka Gustafsson PTK 37/2015

Talousarvojen osalta sosialidemokraatit painottavat muun muassa kasvua ja kilpailukykyä, vientiä sekä työn ja koulutuksen tuottavuutta. Arvot kuulostavat olevan lähellä kokoomuksen arvoja (mm. koulutuksen ja tutkimuksen taloudellinen tuottavuus/vaikuttavuus, talouskasvu ja koulutusvienti), mutta arvopuheessa on olennainen sävyero, joka kumpuaa erityisesti talouskysymyksissä nähdäkseni hallitus-oppositio-asetelmasta. Siinä missä sosialidemokraatit painottavat, että hallituksen koulutuspolitiikka ”syö eväät” ja ”leikkaa siivet” uudelta talouskasvulta, innovaatioilta ja työpaikoilta, kokoomus katsoo, että leikkaukset koulutukseen ovat välttämättömiä, jotta talous voisi kukoistaa.

Koulutuksen tuottavuuden ja vaikuttavuuden osalta sosialidemokraatit korostavat, että esimerkiksi varhaiskasvatus on jo nyt niin tuottoisaa, että yhden euron ”sijoitus” tuottaa seitsemän euroa. Kokoomus puolestaan katsoo, että varsinkin korkeakoulutus ja tutkimus on tehotonta, eikä niissä ole saavutettu sellaista vaikuttavuutta, mihin muut maat ovat pystyneet vastaavilla resursseilla. Tämän vuoksi puolue vaatii korkeakoulujen profiloitumista sekä yhteistyön ja työnjaon selkeyttämistä ja tiivistämistä.

Haluamme rakentaa omassa vaihtoehdossamme edellytykset suomalaisen kilpailukyvyn lisääntymiselle osaamis- ja koulutustasoa entisestään nostamalla, emme sitä tietoisesti laskemalla. Vain näin syntyy aitoa säästöä.

– kansanedustaja Krista Kiuru (PTK 37/2015)

Mahtiarvot ovat sosialidemokraateille jokseenkin tärkeitä, ja kuten kokoomus, myös sosialidemokraatit korostavat Suomen menestystä ja edelläkävijyyttä kansainvälisesti. Puolue haluaa, että Suomi on "maailman osaavin kansakunta" ja esimerkiksi Sanna Marin (PTK 23/2017) toteaa, että maa menestyy nimenomaan muita paremmalla koulutuksella. Myös Pilvi Torsti (PTK 14/2018) korostaa, että maan menestys ja globaali asema rakentuvat tasa-arvoisen koulutuksen, tutkimuksen, sivistyksen ja osaamisen varaan. Puolue kuitenkin kokee, että hallituksen politiikka uhkaa romuttaa Suomen nykyisen aseman "koulutuksen mallimaana".

Kun otetaan huomioon sosialidemokraattinen ideologia laajemmin, on hieman yllättävää, että sosiaaliset arvot eivät nouse aineistossa esiin kuin muutaman kerran. Sosiaalisissa arvoissa esiin nousee tietynlainen altruismi, heikommista huolehtiminen, joka tarkoittaa tässä tapauksessa sosialidemokraattien vaatimuksia tukea haastavilla alueilla sijaitsevia kouluja, tarjota varhaiskasvatusta työttömien lapsille sekä turvata köyhien opiskelijoiden toimeentulo.

Siinä missä kokoomuksen tulkitaan nostavan esiin vitaalisia arvoja vain kerran, koululiikunnan yhteydessä, sosialidemokraatit korostavat opiskelijoiden ja opetushenkilökunnan hyvinvointia ja jaksamista useaan kertaan. Puolue katsoo, että ryhmäkokojen kasvattaminen varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa sekä henkilökunnan määrän väheneminen leikkausten vuoksi heikentävät lasten ja jäljelle jäävien aikuisten hyvinvointia ja jaksamista.

Tämä [lasten päivän pirstominen esiopetukseen ja kerhotoimintaan] vaikuttaa paitsi lapsen esiopetuksen laatuun myös tavoitteiden saavuttamiseen ja ennen kaikkea lapsen kokonaishyvinvointiin. - - Osansa hallituksen päätöksestä saavat kannettavakseen myös varhaiskasvatuksen parissa työskentelevät ammattilaiset. Työn kuormittavuus kasvaa ja kyky lapsen yksilölliseen kohtaamiseen heikkenee.

– kansanedustaja Jukka Gustafsson (VK 1/2015)

Asia, jonka luokittelu tuotti sosialidemokraattien arvojen osalta vaikeuksia, oli työllisyys. Puolue perusteli monia tavoitteitaan sekä hallitusta kohtaan esittämäänsä kritiikkiä työllisyydellä, ja kahdeksassa kohdassa saattoikin tulkita, että työllisyys on puolueelle tärkeä arvo. Monissa tilanteissa oli kuitenkin täysin tulkinnanvaraista, nähtiinkö työllisyys oikeusarvona vai taloudellisena, sosiaalisena tai egoistisena arvona. Tämän vuoksi työllisyyttä ei koodattu arvona mihinkään yksittäiseen arvoluokkaan, vaan se koodattiin kokonaan erikseen.

7. SYVÄSUKELLUS TASA-ARVOON JA VAPAUTEEN

Karsimme päällekkäisyyksiä, turhaa byrokratiaa ja sääntelyä. Lisäämme koulutuksen ketteryyttä ja mahdollisuuksia vastata nopeasti työelämän muuttuviin tarpeisiin. Lisäämme työpaikalla tapahtuvaa oppimista ja yksilöllisiä opintopolkuja.

– opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen (PTK 37/2015)

Tässä luvussa otetaan vielä erityistarkasteluun tasa-arvo ja vapaus. Huomiota kiinnitetään näiden arvojen yleisyyteen niin kokoomuksen kuin sosialidemokraattien puheenvuoroissa sekä jossain määrin kyseisten arvojen kuvailuihin, määritelmiin ja muihin tarkennuksiin. Esiin nousevista kuvailuista kootaan muutamia keskeisiä tyyppejä, jotka kuvaavat kummankin puolueen käsitystä siitä, mitä arvot vapaus ja tasa-arvo merkitsevät puolueille koulutuspolitiikan osalta. Havaintoja peilataan lyhyesti myös puolueiden ideologiaan.

Tasa-arvon ja vapauden suhdetta keskeisiin poliittisiin ideologioihin tarkastellut Rokeach (1973, 170-173; Rokeach 1979, 194) toteaa, että hänen luomansa kahden arvon malli (two-value model) tarjoaa keinon tarkastella tietyssä ajassa ja yhteiskunnassa vaikuttavia puolueita ja mitata niiden arvoja sekä sijoittumista tietyn ideologian alle. Tässä tutkielmassa ei ole tarkoitus varsinaisesti arvioida puolueiden sijoittumista jonkin ideologian alle, mutta tavoitteena on kuitenkin tarkastella, näkyykö puolueiden koulutuspoliittisissa puheenvuoroissa kaikuja tietyistä ideologioista ja millä tavoin.

Rokeachin (1973, 170; 1979, 194) havaintojen mukaan ideologisissa teksteissä voidaan nähdä, että sosialismi suhtautuu sekä vapauteen että tasa-arvoon myönteisesti. Kapitalismi puolestaan suhtautuu myönteisesti vapauteen, mutta kielteisesti tasa-arvoon, ja kommunismi juuri päinvastoin - kielteisesti vapauteen, mutta myönteisesti tasa-arvoon. Fasismi suhtautuu kielteisesti niin tasa-arvoon kuin vapauteen.

Suomalaisen puoluekentän vasemmalla laidalla korostuu yleensä enemmän tasa-arvo ja oikealla vapaus. Tästä poiketen SDP:llä oli kuitenkin vielä vuonna 2007 voimassa olleessa periaateohjelmassaan tasa-arvolausumien lisäksi myös vapauteen liittyviä lausumia selvästi enemmän kuin kokoomuksella. (Paloheimo 2008, 30-31.)

7.1. Mahdollisuuksien tasa-arvo vs. tasa-arvoa tuottava koulutus

Tasa-arvo korostuu valitussa aineistossa huomattavan paljon ja tasa-arvomainintoja on aineiston laajuuteen nähden runsaasti kenties siitä syystä, että välikysymyksistä kaksi (VK 1/2015, VK 1/2018) koskee suoraan tasa-arvoa ja kolmaskin (VK 1/2017) - hieman epäsuoremminkin eriarvoistumista. Oppositio siis ikään kuin pakotti välikysymyksillään Sipilän hallituksen keskusteluun juuri koulutuksen tasa-arvosta.

Tasa-arvo mainitaan kokoomuksen puheenvuoroissa suoraan 14 kertaa. Nämä kaikki maininnat suhtautuvat tasa-arvoon positiivisesti. Epäsuorasti, ilman sanaa tasa-arvo, asiaan viitataan 5 kertaa positiivisesti sekä kerran negatiivisempaan sävyyn, kun Sanna Lauslahti (PTK 37/2015) viittaa negatiivisessa sävyssä maantieteellisesti hajautettuun korkeakoulutukseen, jota on perusteltu perinteisesti alueellisella tasa-arvolla:

Mitä pienempiin osiin korkeakoulutus on maamme kartalle ripoteltu, sitä heikommalla mahdollisuudella opiskelijoilla on saada laadukasta monitieteellisyyden ja kansainvälisyyden mahdollistavaa koulutusta kaikkine tukipalveluineen.

– kansanedustaja Sanna Lauslahti (PTK 37/2015.)

Tämän ilmaisun pohjalta kokoomuksen voi tulkita arvostavan koulutuksen laatua, monitieteellisyyttä ja kansainvälisyyttä enemmän kuin koulutuksen alueellista tasa-arvoa. Näkemystä tukee se, että koulutuksen alueellinen tasa-arvo nousee kokoomuksen puheenvuoroissa esille positiivisessa sävyssä ainoastaan yhdessä kohtaa.

Sosialidemokraattien puheenvuoroissa sana tasa-arvo mainitaan 20 kertaa. Kaikki maininnat suhtautuvat tasa-arvoon positiivisesti. Lisäksi sosialidemokraattien puheenvuoroista on löydettävissä 14 muuta kohtaa, joissa tasa-arvosta puhutaan epäsuorasti, ilman sanaa tasa-arvo. Nämäkin kaikki suhtautuvat tasa-arvoon positiivisesti.

Tasa-arvo nousee siis selvästi keskeisempään rooliin sosialidemokraattien puheenvuoroissa, joissa esiintyy yhteensä 34 tasa-arvomainintaa, kuin kokoomuksen puheenvuoroissa, joissa esiintyy yhteensä 19 tasa-arvomainintaa. Luvut antavat samansuuntaisen käsityksen kuin Paloheimo (2008, 30), jonka mukaan tasa-arvolla on ollut konservatiiveille - myös kokoomukselle - perinteisesti kilpailevia ideologioita pienempi merkitys. Sosialismille ja sosialidemokratialle tasa-arvo on sen sijaan keskeistä politiikassa, mikä näkyy myös sosialidemokraattien esittämän välikysymyksen (VK 1/2015) sisällössä sekä puolueen kansanedustajien esittämissä ryhmäpuheenvuoroissa.

Määrällisen eron lisäksi puolueita jakaa laadullinen ero. Tasa-arvo nimittäin merkitsee kokoomukselle ja sosialidemokraateille ainakin osittain eri asioita, kun kyse on koulutuspolitiikasta. Kokoomuksen puheenvuoroissa korostuu tasa-arvon osalta tunnettu sanapari *mahdollisuuksien tasa-arvo*.

Jatkossakin on huolehdittava siitä, että jokainen lapsi saa perheen taustasta, asuinpaikasta ja varallisuudesta riippumatta yhtäläisen mahdollisuuden kouluttautua ja löytää oma polkunsaa.

– opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen (PTK 37/2015)

Mahdollisuuksien tasa-arvoon kuuluu aineiston perusteella se, että jokaisella lapsella ja nuorella on taustoistaan riippumatta yhtäläinen pääsy koulutukseen ja että koulutus on maksutonta. Sari Multala (PTK 33/2016) esimerkiksi tarkentaa puheessaan, että nimenomaan maksuton koulutus on sijoitus sivistykseen,

taloudelliseen hyvinvointiin ja tasa-arvoon. Tulkinnanvaraiseksi kuitenkin jää, onko kokoomuksen arvojärjestys edellä mainitun kaltainen.

Suomalaisen yhteiskunnan vahvuus ja hienous kiteytyy maksuttomaan laadukkaaseen koulutukseen. Jokainen voi omalla ahkeruudellaan taustoistaan riippumatta kouluttautua tohtoriksi asti.

– kansanedustaja Sari Multala (PTK 33/2016)

Multalan kommentti (em.) luonnehtii konkreettisesti kokoomuksen koulutukseen liittyvää tasa-arvoajattelua. Puolueelle tasa-arvoa on aineiston perusteella ennen muuta se, että yhteiskunta tarjoaa maksuttoman koulutuksen tasapuolisesti kaikille. Varsinainen kouluttautuminen tai kouluttautumattomuus riippuu yksilön omista valinnoista sekä ahkeruudesta.

Kokoomuksen puheenvuoroissa korostetaan, että suomalainen koulutusjärjestelmä on juuri nyt niin historiallisesti kuin kansainvälisesti katsottuna erittäin tasa-arvoinen. Hallituksen uudistuksia perustellessaan puolue esittää kuitenkin huolen tasa-arvon murenemisesta. Vastauksessaan ensimmäiseen välikysymykseen opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen (PTK 37/2015) sanoo, että vaaliakseen mahdollisuuksien tasa-arvoa hallitus osoittaa vuoden 2016 budjetissa 10,5 miljoonaa euroa haasteellisilla alueilla toimiville kouluille. Oppimistulosten eriytymiseen puolue (14/2018) tarjoaa lääkkeeksi kansallista lukutaitofoorumia, uusia opetusohjelmia sekä opettajien osaamista.

Kokoomukselle on tärkeää, että jokaisella on perhetaustastaan tai asuinpaikastaan riippumatta mahdollisuus kouluttautua ja rakentaa oma polkunsä. Jokaisella on oltava mahdollisuus löytää oma vahvuutensa ja vaikuttaa oman elämänsä suuntaan. Kenenkään tausta ei saa yksin määrätä, mitä hänestä voi tulla.

– kansanedustaja Sari Raassina (PTK 14/2018)

Tasa-arvo tarkoittaa kokoomukselle koulutuspolitiikassa erityisesti näitä asioita:

1. **Mahdollisuuksien tasa-arvo:** Jokaisella on samanlainen pääsy koulutukseen.
2. **Maksuton koulutus:** Jokaisella on mahdollisuus kouluttautua perheen varallisuudesta riippumatta.
3. **Koulujen ja oppilaiden välinen tasa-arvo:** Eroja kavennetaan tasa-arvorahoituksella sekä hankkeilla, kuten kansallinen lukutaitofoorumi.

Sosialidemokraattien puheenvuoroissa toistuu mahdollisuuksien tasa-arvon sijaan *koulutuksellinen tasa-arvo*. Termille on vaikea löytää aineistosta tai puolueen koulutuspoliittisesta ohjelmasta tarkkaa määritelmää, mutta tarkastelemalla aineiston muita tasa-arvoon liittyviä kuvailuja voidaan päätellä, että koulutukselliseen tasa-arvoon kuuluu useita eri ulottuvuuksia, kuten kokopäiväinen varhaiskasvatus kaikille, yhdenvertaiset mahdollisuudet kouluttautumiseen, yhtenäinen peruskoulu (ml. yhdenvertaiset oppimisympäristöt), kielellinen ja alueellinen tasa-arvo sekä sukupuolten välinen tasa-arvo. Lisäksi puheenvuoroissa otetaan esille esimerkiksi toisen asteen eri koulutusmuotojen, eli lukion ja ammatillisen koulutuksen välinen tasa-arvo sekä opiskelijoiden välinen taloudellinen tasa-arvo ja erityisesti opintotukileikkausten vaikutus erilaisista lähtökohdista tuleviin lapsiin ja nuoriin.

Toimillaan hallitus romuttaa koulutuksellista tasa-arvoa, lisää alueellista eriarvoisuutta ja kasvattaa kuilua hyvin ja heikommin pärjäävien välillä. - -
Kaikille oppilaille on tarjottava mahdollisuudet tasavertaisiin oppimisympäristöihin ja oppimismateriaaleihin molemmilla kansalliskielillä.

– kansanedustaja Jukka Gustafsson (VK 1/2015)

Siinä missä kokoomuksen *mahdollisuuksien tasa-arvo* korostaa koulutukseen pääsyä sekä sen maksuttomuutta, sosialidemokraatit painottavat enemmän (sisällöltään) yhdenmukaista varhaiskasvatusta ja peruskoulutusta, resursseiltaan tasa-arvoista toisen asteen koulutusta sekä yhdenvertaista (käytännön) mahdollisuutta

korkeakoulutukseen. Puolueen puheenvuoroissa korostetaan, että maksuttomuuden lisäksi koulutuksellista tasa-arvoa luo opintotukijärjestelmä, jossa opiskelijat eivät ole riippuvaisia perheensä taloudellisesta tuesta tai lainan ottamisesta. Paloheimo (2008, 30) kirjoittaakin, että sosialidemokraateille tasa-arvossa on kyse ennen kaikkea etujen ja oikeuksien jakamisesta. Puhe esimerkiksi opintotuen tasosta sekä rahoituksen jakautumisesta lukion ja ammatillisen koulutuksen kesken liittyvät nähdäkseni juuri kysymykseen siitä, kuinka tasa-arvoa luodaan jakamalla tiettyjä etuja.

Professori Jaakko Hämeen-Anttila, joka muuten on jo aivovuotanut ulkomaille, ihmetteli: "Miksi raha kannustaa yritysjohtajaa, mutta laiskistaa opiskelijan?" SDP ei hyväksy, että niiltä, joilla on niukin toimeentulo, otetaan eniten. - - Toivottavasti hallituksen opintotukiuudistuksessa ei ole kyse siitä, että tulevaisuudessa opiskelija olisi useammin lähtöisin niin sanotusta hyvästä perheestä.

– kansanedustaja Eeva-Johanna Eloranta (PTK 33/2016)

Kokoomuksen tasa-arvonäkemyksestä poikkeavaa on, että sosialidemokraattien puheenvuoroissa tasa-arvoisen koulutusjärjestelmän nähdään tuottavan yhteiskuntaan lisää tasa-arvoa ja kohottavan lisäksi koko kansan osaamis- ja koulutustasoa. Gustafsson (PTK 37/2015) toteaa, että esimerkiksi varhaiskasvatuksen "suuri tehtävä yhteiskunnassa" on ennaltaehkäistä eriarvoistumista ja tasata lasten lähtökohtia. Puolue näkee, että heikoista lähtökohdista tulevia lapsia voidaan tukea esimerkiksi suosimalla pieniä ryhmiä ja tukemalla haasteellisia kouluja rahallisesti.

Opetusministerinä kasvoin monta senttiä, kun yhtenä vuonna sain jakaa 60 miljoonaa euroa ryhmäkokojen pienentämiseen ja 23 miljoonaa euroa kouluille tasa-arvorahaa oppimistulosten erojen tasaamiseen esimerkiksi lisäopettajien ja koulunkäyntiohjaajien palkkaamista tukemalla ja auttamaan heikommissa lähtökohdissa olevia kouluja. - - Eriarvoisuus kasvaa: Pienistä ryhmistä hyötyisivät eniten heikosta kotitaustasta tulevat oppilaat. Lisäksi erot tyttöjen ja poikien koulumenestyksessä kasvavat.

– kansanedustaja Jukka Gustafsson (PTK 37/2015)

Sosialidemokraattien koulutukseen liittyvää tasa-arvoajattelua kuvaa keskeisesti:

1. **Koulutuksen tehtävänä on luoda tasa-arvoa yhteiskunnassa:** Tasa-arvoinen koulutus ehkäisee luokkayhteiskunnan muodostumista.
2. **Universalismi varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen:** Yhdenvertainen pääsy varhaiskasvatukseen, yhdenvertainen ja yhtenäinen peruskoulu sekä tasa-arvoiset mahdollisuudet toisen asteen koulutukseen sekä korkeakoulutukseen sosioekonomisesta taustasta tai alueesta riippumatta.
3. **Taloudellisesti tasa-arvoiset mahdollisuudet kouluttautumiseen:** Maksuton koulutus sekä riittävän toimeentulon takaava opintotuki, jotta vanhempien varallisuus ei estä opiskelua.

Paloheimo (2008, 30) toteaa, että sosialidemokraattien ideologinen tausta, sosialismi, painottaa tasa-arvon olevan ennen kaikkea erioikeuksien poistamista. Tämän tutkielman aineiston perusteella erioikeuksien poistamista enemmän painottuu kuitenkin heikommassa asemassa olevien tukeminen taloudellisesti sekä käytännön järjestelyin, kuten pienempien ryhmäkokojen turvin ja tukemalla haastavien alueiden kouluja tavallista suuremmin resurssein.

7.2. Instituutioiden vapaus vs. opiskelijoiden vapaus

Sana vapaus mainitaan kokoomuksen puheenvuoroissa 5 kertaa, joista yksi koskee resurssien ”vapauttamista”, eikä siis vapautta arvona. Epäsuorasti vapauden arvostamiseen viitataan lisäksi viidessä muussa kohdassa. Kaikki kymmenen viittausta vapauteen ovat sävyltään positiivisia: vapaus on kannatettava ja tavoiteltava asia.

Keskeistä kokoomuksen vapautta koskevissa puheenvuoroissa on instituutioiden vapaus, joka tarkoittaa käytännössä vapautta järjestää koulutus halutulla tavalla, toimia ”ketterästi”, kuten opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Granh-Laasonen (PTK 37/2015) kuvailee, ja viedä koulutusta vapaasti ulkomaille. Puheenvuoroissa vapauden edistäminen edellyttää koulutusviennin esteiden purkamista sekä ”turhan

byrokratian ja sääntelyn” karsimista. Edellä mainittuun näkemykseen linkitetään tavoite siitä, että koulutuksella voitaisiin vastata työelämän muuttuviin tarpeisiin nopealla aikataululla, mutta nähdäkseni tämä saattaisi jopa kaventaa koulutusinstituutioiden vapautta, jos ajatuksena on, että tarpeet määritellään esimerkiksi työnantajien tai opetus- ja kulttuuriministeriön toimesta.

Toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa taas puretaan normeja ja toteutetaan laaja reformi, jonka tavoitteena on antaa lisää vapautta koulutuksen järjestäjille sekä vastata resurssien tehokkaan käytön kautta parhaalla tavalla työelämän ja opiskelijoiden tarpeisiin.

– Sanna Lauslahti (PTK 37/2015)

Edellä kuvatussa vapausajattelussa on merkkejä liberalistiseen ideologiaan kuuluvasta negatiivisesta vapauskäsitteestä, jossa vapaus on puutetta ulkoisesta sidonnaisuudesta (Paloheimo 2008, 29). Yksittäisen ihmisen sijaan vapaus sidonnaisuudesta tarkoittaa tässä tapauksessa kuitenkin ennen kaikkea instituutioiden vapautta päättää itse, mitä ja millä tavoin ne tekevät.

Toinen keskeinen seikka, jota kokoomus vapauden osalta painottaa, on toisaalta yksilöiden - erityisesti opettajien ja oppilaiden - vapaus. Puheenvuoroissa peräänkuulutetaan yhä enemmän pedagogista vapautta ja iloitaan siitä, että uuden tutkimustiedon ja rohkeiden, kokeilevien opettajien ansiosta oppilaat on ”vapautettu” pulpeteistaan. Opintojen joustavuutta ja räätälöintiä sekä niin kutsuttuja yksilöllisiä opintopolkuja puolue haluaa edistää erityisesti toisella asteella ja korkeakouluissa.

Lisäämme työpaikalla tapahtuvaa oppimista ja yksilöllisiä opintopolkuja. - -
Otamme käyttöön uuden koulutusopimuksen joustavaksi ja houkuttelevaksi tavaksi suorittaa tutkinto tekemällä oppien.

– opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen (PTK 33/2015)

Yksittäisten oppilaiden ja opettajien vapauden korostaminen istuu hyvin

liberalistiseen, negatiiviseen vapauskäsitykseen, joka katsoo, että vapaus on puutetta ulkoisesta sidonnaisuudesta ja että yhteiskunnan tehtävänä on taata kaikille samat vapausoikeudet. Kuten edellä puolueita, arvoja ja ideologioita käsiteltäessä todettiin, kokoomusta on pidetty perinteisesti konservatiivipuolueena. Se on kuitenkin selkeästi myös markkinaliberaali puolue, ja puolueen vapauskäsityksessä onkin vivahteita liberalismista, joka korostaa yksilön vapautta.

Vapaus tarkoittaa kokoomuksen puheenvuoroissa erityisesti seuraavia asioita:

1. **Instituutioiden vapaus:** Koulutuksen pitää olla "ketterää" ja järjestäjillä on oltava vapaus toteuttaa koulutusta haluamallaan tavalla sekä myydä koulutusta ulkomaille. Tätä varten on toteutettava reformeja, poistettava koulutusviennin esteet ja purettava muutenkin sääntelyä ja byrokratiaa.
2. **Pedagoginen vapaus:** Opettajilla pitää olla pedagoginen vapaus ja on hyvä, että oppilaat on "vapautettu" pulpeteista. Oppilailla ja opiskelijoilla pitää olla mahdollisuus yksilöllisiin ja joustaviin opintopolkuihin.
3. **Perheiden valinnanvapaus:** Perheillä on oltava vapaus valita varhaiskasvatuksen palveluntarjoaja ja vaikuttaa näin saamaansa palveluun.

Sosialidemokraattien puheenvuoroissa vapaus mainitaan vain kerran, eikä vapauden teemaan viitata muilla sanankäännteillä kertaakaan. Tämä ainoa maininta vapaudesta liittyy oppilaiden ja opiskelijoiden valinnanvapauteen. Termi, jota on totuttu kuulemaan nimenomaan kokoomuksen puheenvuoroissa, on valittu sosialidemokraattien esittämään välikysymykseen.

Yleissivistävän koulutuksen osalta on myös syytä kysyä, miten hallitus aikoo turvata oppilaiden ja opiskelijoiden valinnanvapauden samalla, kun se leikkaa voimakkaasti määrärahoja.

– Jukka Gustafsson (VK 1/2015)

Seuraavat virkkeet tarkentavat, että sosialidemokraatit ovat huolissaan oppilaiden ja opiskelijoiden vapaudesta valita koulutus molemmilla kotimaisilla kielillä sekä vapaudesta (ja kelpoisuudesta) valita jatkokoulutuspaikka toisen asteen jälkeen. Hieman myöhempanä esitetään huoli pienten koulutusohjelmien, esimerkiksi ruotsinkielisen ammatillisen koulutuksen, tulevaisuudesta. Tämä voidaan tulkita niin, että valinnanvapautta toivotaan kielen lisäksi koulutusalan sekä asuinpaikan valintaan.

Kuten aikaisemmin todettu, sosialistinen ideologia perustuu positiiviseen vapauskäsitteeseen, jonka mukaan ihminen on vapaa kun hänellä on aito mahdollisuus toteuttaa omia tavoitteitaan (Paloheimo 2008, 29). Oppilaiden ja opiskelijoiden valinnanvapautta korostava kommentti istuu hyvin positiiviseen vapauskäsitteeseen. Kaikuja positiivisesta vapauskäsitteestä näkyy myös edellä esitetyissä sosialidemokraattien tasa-arvokuvauksissa, joissa tasa-arvoa on ”todellinen”, koulutuksen tapauksessa erityisesti taloudellinen, mahdollisuus koulutukseen.

8. KOULUTUS VÄLINEENÄ TASA-ARVOON JA TALOUDEN KUKOISTUKSEEN

Päätökset, joita teemme tai jätämme tekemättä koulutuksen tasa-arvosta tänään, vaikuttavat suoraan 2050-luvun Suomeen. SDP on vakuuttunut siitä, että koulutus on meidän kohtalonkysymyksemme. Suomen menestys ja globaali asema rakentuvat tasa-arvoisen koulutuksen, tutkimuksen, sivistyksen ja osaamisen varaan.

- kansanedustaja Pilvi Torsti (PTK 14/2018)

Lähtökohtaisesti voisi ajatella, että kaikki luvussa 6 esiin nousseet arvoluokat, paitsi tiedolliset arvot, viittaisivat koulutuspoliittisessa keskustelussa siihen, että koulutus itsessään koetaan välinearvoksi ja koulutuspolitiikkaa tehdään muiden kuin koulutuksen itsensä hyväksi ja sen ehdoilla. Tällainen koulutusta välineenä käyttävä politiikka (education for policy) keskittyy koulutuksen ulkopuolisiin yhteiskunnallisiin päämääriin (Rokka 2011, 49; Virtanen 2002, 23-24; Lampinen 2000, 13-14). Sen tavoitteet tulevat koulutuksen ulkopuolelta, ja ominaista on, että koulutusta kehitetään esimerkiksi työllisyyden tai yrittäjyyden edistämiseksi tai sosiaalipolitiikan toteuttamiseksi (Lampinen 2000, 14-16).

Tiedollisten arvojen suuri suosio molempien tarkasteltujen puolueiden puheenvuoroissa houkuttelee kuitenkin tulkitsemaan, että koulutus itsessään saattaisi olla kummallekin puolueelle ainakin suurelta osin itseisarvo, ja harjoitettu koulutuspolitiikka koulutukseen suuntautuvaa politiikkaa (policy for education). Koulutuksen itseisarvoon viittaa myös se, että molemmat puolueet puhuvat runsaasti itse koulutuksen ja opettajien työn arvotuksesta sekä koulutuspolitiikkaan liittyvistä arvovalinnoista. Erityisesti hallitusta suomivat sosialidemokraatit korostavat useaan kertaan, että koulutuspolitiikassa on kyse koulutuksen arvostuksesta ja että esimerkiksi resurssien jakamisessa on kyse arvovalinnoista koulutuksen ja muiden asioiden välillä.

Onhan sekin hallituksen arvovalinta, että lasten turvallisesta varhaiskasvatuksesta leikataan ja sen sijaan on vain ihan pakko lisätä rahaa esimerkiksi autoverotuksen alentamiseen tai metsien perintöverotuksen huojentamiseen.

– kansanedustaja Krista Kiuru (PTK 37/2015)

Koulutukseen suuntautuva politiikka voi tunnistaa ja tunnustaa koulutukseen kytkeytyvät muut yhteiskunnalliset tavoitteet, mutta ne eivät ole koulutuspolitiikan lähtökohtia vaan koulutuksen kehittäminen lähtee koulutuksen omista tarpeista (Lampinen 2000, 14-21.). Juuri *oppimistulosten* korostuminen molemmissa puolueissa yhdistettynä erityisesti taloudellisten arvojen suosioon luovat kuitenkin yhdessä vahvan mielikuvan siitä, että tieto, oppi, koulutus ja sivistys ovat arvokkaita ennen kaikkea silloin kun ne tuottavat taloudellista tai jotain muuta tulosta ja hyötyä. Taloudellisia arvoja korostaa erityisen paljon kokoomus, mutta yllättävän paljon myös sosialidemokraatit. Näyttää siis siltä, että koulutuspolitiikka on alisteista erityisesti taloudelle, tehokkuudelle ja tuloksellisuudelle.

Sosialidemokraateille arvohierarkiassa ensimmäisenä on valitun aineiston perusteella tasa-arvo, ja kuten todettu luvussa 7, sosialidemokraatit kuvaavat itsekin välikysymyspuheenvuoroissaan varsin suorasanaisesti, että yksi koulutuksen keskeinen tehtävä on puolueen mielestä tasa-arvon edistäminen läpi yhteiskunnan. Tässä mielessä koulutus on siis sosialidemokraateille väline tasa-arvon edistämiseksi yhteiskunnassa ja siksi puolueen ajama koulutuspolitiikka näyttää myös tältä osin koulutusta välineenä käyttävänä politiikkana.

Kokoomus suhtautuu tasa-arvoon tässä mielessä eri tavoin. Puolueelle tasa-arvo on koulutukseen pääsyssä sekä sen rakenteissa sovellettava periaate, mutta puolue ei tuo esiin, että koulutuksen tehtävänä olisi tuottaa tasa-arvoa yhteiskunnassa. Erilainen suhtautuminen tasa-arvoon tuo hyvin esille puolueiden ideologiset erot. Sosialidemokraateille tasa-arvo näyttää olevan kaiken läpäisevä itseisarvo, jota myös koulutuspolitiikan avulla tavoitellaan. Kokoomukselle tasa-arvo tarkoittaa puolestaan

tasa-arvoisten mahdollisuuksien luomista yksilöille, mutta itse tasa-arvon tavoittelu esimerkiksi koulutuspolitiikan keinoin ei näytä olevan puolueen arvojen ytimessä.

Näyttää siis kaiken kaikkiaan siltä, että koulutuspolitiikalla tavoitellaan niin hallituspuolue kokoomuksessa kuin oppositiopuolue sosialidemokraateissa useita koulutuksen ulkopuolisia yhteiskunnallisia päämääriä, jotka menevät koulutuksesta itsestään kumpuavien tavoitteiden ja tarpeiden edelle. Koulutus on siis ennen muuta väline, jonka avulla pyritään toteuttamaan muita tavoitteita.

Kokoomukselle koulutus on väline erityisesti seuraaviin asioihin:

- oppimistulokset ja osaaminen
 - työelämän tarpeet
- talouden kasvu
- Suomen menestyminen ja tunnettuus
- huipputason koulutus
- kilpailussa pärjääminen
- yksilön pärjääminen ja tarpeet

Sosialidemokraateille koulutus on väline erityisesti seuraaviin asioihin:

- tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus
- osaaminen ja oppimistulokset
- innovaatiot
- talouden kasvu, kilpailukyky ja vienti
- Suomen menestys ja edelläkävijyys
- heikommista (köyhemmistä) huolehtiminen
- työllisyys

Yhteistä puolueille on se, että ne tavoittelevat koulutuspolitiikan avulla hyviä oppimistuloksia ja osaamista sekä (edellisten avulla) talouden kasvua ja Suomen menestymistä kansainvälisessä kilpailussa. Kokoomus näyttää tekevän koulutuspolitiikkaa myös täyttääkseen työelämän sekä koulutukseen osallistuvien tarpeet ja toiveet. Kuten edellä mainittu, sosialidemokraatit tavoittelevat koulutuksen

avulla tasa-arvoisempaa ja oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. Puolueelle olennaista on myös koulutuksen ja tutkimuksen avulla syntyvät innovaatiot, jotka puolestaan tukevat taloudellisia tavoitteita. Sosialidemokraattien arvopuheessa näkyvät myös sosiaalipoliittiset tavoitteet; koulutuspolitiikasta toivotaan tukea köyhien perheiden ja haastavien asuinalueiden lapsille. Puolue ilmaisee arvostavansa myös koulutuspolitiikan avulla luotavaa työllisyyttä ja se katsookin, että koulutuspolitiikalla tulee huolehtia opettajien työllisyydestä sekä koulutukseen osallistuvien osaamisesta, jotta nämä voivat työllistyä.

8.1. Sananen arvoista ja euroista

Mielenkiintoinen yksityiskohta, joka tuli esille ikään kuin sivutuotteena arvojen analyysissä, on arvojen ja rahankäytön liittäminen yhteen. Molemmissa puolueissa katsotaan, että kun jotain asiaa, esimerkiksi tasa-arvoa tai itse koulutusta arvostetaan, siihen myös sijoitetaan vastaavasti rahaa. Sosialidemokraatit korostavat tätä aineistossa selvästi enemmän, mutta yhteen hallituskauteen ja pelkästään välikysymyksiin rajoittuvan aineiston perusteella on mahdotonta päätellä, onko tilanne näin aina, vai johdatteliko oppositioasema ja Sipilän hallituksen tekemät koulutusleikkaukset sosialidemokraatit argumentoimaan näin.

[P]orvarihallituksen arvovalinta nuorison hyväksi on noin 10 prosenttia siitä, mitä se oli hallituksella, jossa nykyinen oppositio oli mukana. Siis kuulitte oikein: sosialidemokraatit, vasemmistoliitto, vihreät, ruotsalainen kansanpuolue ja kristilliset arvostivat nuorten aseman parantamista 10 kertaa enemmän kuin nykyinen perusporvarihallitus.

– kansanedustaja Jukka Gustafsson (PTK 37/2015)

Gustafsson perusteli näkemystään nuorisotakuun toteuttamiseen käytetyllä rahamäärällä. Hänen viimeisen virkkeensä jälkeen eduskunnassa kuultiin huudahdus: ”Ja kaikki velaksi!” Huudahdus voisi olla kokoomuslaisen kansanedustajan suusta, sillä

kokoomus perusteli leikkauksia välttämättömyytenä, jonka avulla taisteltiin kestävyysvajetta ja velanottoa vastaan. Kokoomuksen kansanedustaja Sari Multala (PTK 33/2016) esimerkiksi totesi, että "[j]okainen puolue on tässäkin salissa vuorollaan ollut toteuttamassa säästöjä myös koulutukseen, ei arvovalintana vaan vaikean taloustilanteen vuoksi". Tämänkaltaista kiistelyä toteutetun politiikan, rahankäytön ja arvovalintojen välillä käytiin aineistossa paljon.

Silmiinpistävän paljon esiin nousi rahallisten panostusten suhde erityisesti tasa-arvoon. Puolueet väittelivät kiivaasti varsinkin peruskoulujen tasa-arvorahoituksesta sekä opintotukileikkausten tasa-arvovaikutuksista.

Se [Sipilän hallitus] on leikannut perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen valtionosuuksia, ryhmäkokojen pienentämiseen tarkoitettuja rahoja sekä laatuun ja tasa-arvoon suunnattuja avustuksia. Tämän seurauksena opetusryhmät ovat kasvaneet ja opettajat uupuneet.

– kansanedustaja Sanna Marin (PTK 23/2017)

Sosialidemokraatit suomivat hallitusta myös opintotukileikkauksista, joiden puolue arvioi rapauttavan tasa-arvoa erilaisista taustoista tulevien opiskelijoiden välillä. Kokoomus puolestaan esitti tutkimustietoon vedoten, ettei opintotuen taso vaikuta tasa-arvoon ja kuvaili sosialidemokraattien näkemystä "valheelliseksi" ja "harhaanjohtavaksi".

Opintotukiuudistuksessa on keskeistä muistaa, että se ei heikennä koulutuksellista tasa-arvoa tutkimusten valossa. - - On valheellista ja harhaanjohtavaa väittää opintotukileikkausten tuhoavan koulutuksellisen tasa-arvon.

- kansanedustaja Sari Multala PTK 33/2016

Tämänkaltainen kiistely leikkausten tasa-arvovaikutuksista toistui välikysymyskeskustelusta toiseen, mikä osoittaa nähdäkseni ainakin sen, että puolueet näkevät arvojen ja rahankäytön – tässä aineistossa erityisesti tasa-arvon ja taloudellisten resurssien – välillä selvän yhteyden.

9. YHTEENVETO

Hallituksen korkeakouluja koskevana kärkihankkeena on vahvistaa korkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja elinkeinoelämän yhteistyötä tutkimustulosten kaupallistamiseksi. Uskomme, että voimme saada paljon nykyistä enemmän irti huippututkimuksesta osaamisena, yritystoimintana, kasvuna ja työpaikkoina.

- opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasonen PTK 37/2015

Koulutusta ovat perinteisesti ohjanneet humanistiset arvot, jotka korostavat sivistystä sekä yksilön kasvua ja kehitystä, mutta niiden rinnalla koulutuspolitiikkaa ovat ohjanneet myös muun muassa taloudelliset, teknologiset ja sosiaaliset tavoitteet. Ristiriita koulutuksen itseisarvon ja välineellisempien arvojen välillä onkin yksi koulutuspolitiikan keskeisistä jännitteistä. (Lampinen 2000, 12.)

Tässä tutkielmassa on tarkastelu, millaisia arvoja puolueet ovat omaksuneet tai valinneet koulutuspolitiikkansa lähtökohdiksi. Tarkastelukulma on ollut subjektikeskeinen, ja arvot on nähty yhteiskunnallisesti tavoiteltavina asioina, kuten vapaus tai tasa-arvo. Analyysin edetessä on kuvailtu, millaisia arvoja puolueen puheenvuoroissa esiintyy ja miten puolue ymmärtää ja määrittelee arvojaan. Tavoitteena on ollut myös luoda käsitys siitä, mitä itse asiassa arvostetaan, kun arvostetaan esimerkiksi tasa-arvoa.

Kokonaiskuvan luomiseksi arvot luokiteltiin hyödyntäen Ahlmanin (1976) ja Niiniluodon (2001) arvoluokitusta, jonka avulla voidaan luonnehtia ryhmän, kuten puolueen, arvoprofiilia ja arvohierarkiaa (Niiniluoto 2001, 187-188). Arvoluokitukseen sisällytettiin taloudelliset arvot, sillä Nykänen (2010, 202) oli havainnut aikuiskoulutuksen arvoja käsitelleessä väitöskirjassaan, että koulutukseen vaikuttaneet asiantuntijat ihannoivat taloudellisia arvoja niin että ne jopa syrjäyttivät

muut arvot. Halusin tarkastella, missä määrin taloudelliset arvot nousevat esiin puolueiden koulutuspoliittisissa puheenvuoroissa.

9.1. Talous ja tasa-arvo törmäyskurssilla

Aineiston analyysi paljasti, että kokoomus korosti eniten 1) tiedollisia arvoja, 2) taloudellisia arvoja sekä 3) oikeusarvoja, lähinnä tasa-arvoa. Yksityiskohtaisemmat tiedolliset arvot, erityisesti osaaminen ja oppimistulokset, linkittyivät tuloksellisuuteen ja talouteen, mikä viittaa siihen, että taloudellisilla arvoilla on vankka sija puolueen arvohierarkiassa. Jokseenkin merkittäviä kokoomukselle olivat myös 4) sosiaaliset arvot, joiden osalta puolue korosti erityisesti vapautta eri muodoissa. Sosialidemokraateille tärkeimpiä olivat 1) oikeusarvot, tarkemmin sanottuna tasa-arvo, sekä 2) tiedolliset arvot, joista keskeisiä olivat kokoomuksen tavoin osaaminen ja oppimistulokset. Jokseenkin merkittäviä olivat myös taloudelliset arvot, muun muassa talouden kasvu, kilpailukyky sekä koulutuksen ja työn tuottavuus. Näin ollen taloudellisilla arvoilla oli kohtalaisen merkittävä asema myös sosialidemokraattien arvohierarkiassa.

Lampinen (2000, 30-32) toteaa, että koulutus nähtiin 1960-90-luvuilla osana hyvinvointivaltion rakentamista, ja sitä perusteltiin sekä tasa-arvolla että taloudellisella kehityksellä. Tämän jälkeen tasa-arvon merkitys olisi kuitenkin pienentynyt ja koulutuspolitiikka olisi nojannut enemmän talouden perusteluihin. Tämän tutkielman perusteella ei voida tehdä päätelmiä tasa-arvon tai talousarvojen keskinäisten suhteiden muutoksista, mutta se voidaan todeta, että puolueiden välillä on selvästi havaittava ero siinä, miten ne painottavat kyseisiä arvoja. Molemmat puolueet puhuvat tasa-arvosta ja taloudesta runsaasti, mutta talousarvot saavat tärkeämmän aseman kokoomuksen puheenvuoroissa kun taas sosialidemokraattien arvopuheessa olennaisinta on tasa-arvo. Osaamisen arvostus kytkeytyy molemmilla puolueilla tiiviisti taloudellisiin arvoihin, kuten innovaatioihin, kilpailukykyyn ja vientiin, sekä talousarvoja lähellä olevaan työllisyyteen.

Taloudellisten arvojen ohella koulutuspolitiikkaa ohjaa Lampisen (em.) mukaan niin sanottu *koulutususkko*, joka korostaa koulutuksen merkitystä esimerkiksi kansakunnan menestymiselle ja yksilöiden selviytymiselle. Näkemystä tukee tässä tutkielmassa havaittu mahtiarvojen kohtalainen määrä molempien puolueiden puheenvuoroissa. Koulutuksen uskotaan olevan avainasemassa koko maan kansainvälisen menestymisen kannalta, ja koulutuksesta puhutaan myös useaan kertaan esimerkiksi ratkaisuna yksilön tai yhteiskunnan parempaan tulevaisuuteen.

9.2. Vapaus ja tasa-arvo tuovat esiin ideologiset erot

Tutkielmassa tarkasteltiin hieman perusteellisemmin kahta arvoa, tasa-arvoa ja vapautta. Puheenvuoroissa niin kokoomus kuin sosialidemokraatit suhtautuivat positiivisesti molempiin arvoihin, mikä oli jossain määrin yllättävää kun ottaa huomioon, että arvotutkija Rokeach (1973 ja 1979) on esittänyt, että kapitalismi suhtautuu myönteisesti vapauteen, mutta kielteisesti tasa-arvoon, ja sosialismi puolestaan myönteisesti sekä vapauteen että tasa-arvoon. Lähtökohtaisesti odotin, että markkinaliberaali kokoomus olisi painottanut enemmän vapautta ja vähemmän tasa-arvoa. Paloheimo (2008, 27-29) toisaalta toteaa, että puolueiden vapauskäsitteet ovat lähentyneet toisiaan kun sosialidemokraatit on omaksunut liberalistisemmän vapauskäsitteen ja kokoomus positiivisemmän vapauskäsitteen, jossa hyvinvointivaltion katsotaan edistävän ihmisen omien tavoitteiden toteuttamista.

Jos suhtautuminen vapauteen onkin molemmilla positiivinen, on vapauden painoarvo puolueiden arvopuheessa varsin erilainen. Siinä missä sosialidemokraatit viittaavat vapauden arvoon vain kerran, nostaa kokoomus vapauden esille kymmenen kertaa ja varsin eri tavoin. Puolue korostaa koulutuspolitiikassa erityisesti instituutioiden vapautta, mutta myös pedagogista vapautta niin opettajien kuin oppijoiden näkökulmasta. Myös perheiden valinnanvapaus nousee esille.

Tasa-arvoa kokoomus korostaa puolestaan vähemmän kuin sosialidemokraatit. Tämä viittaa siihen, että tasa-arvolla on puolueelle pienempi merkitys, mikä on tyypillistä konservatismille. Viitatessaan tasa-arvoon puolue kuitenkin katsoo, että yhteiskunnan tehtävänä on esimerkiksi tarjota kaikille tasa-arvoiset oikeudet ja mahdollisuudet. Tasa-arvo tarkoittaa kokoomukselle koulutuspolitiikassa erityisesti mahdollisuuksien tasa-arvoa, maksutonta koulutusta sekä koulujen ja oppilaiden välistä tasa-arvoa. Tämän suuntainen näkemys viittaa liberalismiin, ja kokoomus näyttääkin painottavan tasa-arvoa konservatismiin tapaan niukahkosti, mutta määrittelevän sen liberalismiin mukaisesti.

Sosialidemokraatit korostavat tasa-arvoa enemmän kuin mitään muuta arvoa ja katsovat, että tasa-arvon edistäminen koko yhteiskunnassa on koulutuksen keskeinen tehtävä. Puolue painottaa koulutuksessa yhdenvertaisuutta ja yhtenäisyyttä sekä lasten ja nuorten taloudellisesti tasa-arvoisia mahdollisuuksia kouluttautumiseen. Aktiivinen ote tasa-arvoon istuu hyvin sosialidemokraattiseen aatteeseen, jossa katsotaan, että tasa-arvoa luodaan jakamalla etuja ja oikeuksia.

9.3. Koulutuspolitiikka on väline - mutta mihin?

Olen esittänyt tutkielmassa, että koulutusta välineenä käyttävä politiikka näkee koulutuksen välinearvona, ja koulutukseen suuntautuva politiikka näkee koulutuksen ainakin suuremmassa määrin itseisarvona. Itseisarvot ovat perimmäisiä arvoja, jotka menevät kaiken muun edelle, ja välinearvot puolestaan toimivat keinoina itseisarvojen toteuttamiseksi (Suhonen 1988, 18-24; Rokeach 1973, 11-12). Yksi tarkastelukulma analyysissä olikin, näyttäytykö itse koulutus itseisarvona vai välinearvona, ja millaisia itseisarvoja sen avulla pyritään mahdollisesti toteuttamaan.

Juha Sipilän hallituskaudella käytyjen välikysymyskeskusteluiden perusteella niin kokoomus kuin sosialidemokraatit näkevät koulutuksen merkittävässä määrin keinona koulutuksen ulkopuolisten päämäärien toteuttamiseksi. Tällaista koulutuspolitiikkaa voidaan kutsua koulutusta välineenä käyttäväksi politiikaksi (education for policy).

Puolueiden välillä on kuitenkin joitakin selkeitä eroja siinä, millaisille arvoille niiden koulutuspolitiikka rakentuu ja mitkä ovat niitä itseisarvoja, joita koulutuksen avulla tavoitellaan.

Kokoomukselle koulutus on väline erityisesti talouden kasvuun, hyviin oppimistuloksiin ja osaamiseen sekä sitä kautta työelämän tarpeisiin vastaamiseen. Sosialidemokraateille koulutuspolitiikka näyttää olevan ennen muuta tasa-arvopolitiikan väline - koulutus nähdään ennen muuta keinona tasa-arvoisen yhteiskunnan luomiseksi. Kokoomuksen tavoin myös sosialidemokraateille koulutus on väline luoda osaamista, talouden kasvua sekä kilpailukykyä.

9.4. Lopuksi

Tässä tutkielmassa on pyritty luomaan laaja kuva siitä, millaisille arvoille kokoomuksen ja sosialidemokraattien koulutuspolitiikka perustuu vuosien 2015-2018 välikysymyspuheenvuorojen perusteella, ja kuinka puolueet määrittelevät niille keskeisiä arvoja. Puheenvuoroista oli eroteltavissa runsas määrä erilaisia arvoja ja arvoluokkia, ja puolueiden välillä oli havaittavissa sekä selviä eroja että yhtäläisyyksiä niiden arvohierarkioissa sekä tulkinnoissa siitä, mitä yksittäinen arvo merkitsee.

Välikysymyskeskustelut eivät ole juuri kiinnostaneet tutkijoita, mutta ainakin tämän tutkielman perusteella niissä voidaan havaita useita kiinnostavia ulottuvuuksia, joita soisi tutkittavan lisää. Itsestäni kiinnostavaa oli esimerkiksi se, kuinka välikysymyskeskusteluja hallitsi arvopuheen ohella kaksi keskeistä perustelutapaa, joihin erityisesti hallituspuolue kokoomuksessa vedottiin. Ensimmäinen koski koulutuspoliittisten päätösten, kuten leikkausten ja reformien, *välttämättömyyttä*. Tähän retoriikkaan yhdistyi monessa kohtaa ajatus siitä, että koulutuspoliittiset päätökset nimenomaan eivät perustu arvoille, vaan erityisesti taloudelliselle välttämättömyydelle. Oppositiopuolue sosialidemokraatit sen sijaan argumentoi, että koulutuspolitiikkaa tehdään juuri arvojen pohjalta ja että esimerkiksi leikkauspäätöksissä kyse on aina valinnoista.

Esimerkiksi Niiniluodon (2001, 176) mukaan päätöksiä perustellaan usein sillä, että kyseessä olisi ainoa mahdollinen vaihtoehto, ja myös Tervasmäki ja Tomperi (2018, 182) huomauttavat, että intressiryhmät pyrkivät saavuttamaan tilan, jossa niiden omat tulkinnat ja ratkaisut näyttäivät ainoilta mahdollisilta. Välikysymyskeskustelut ovat tästä näkökulmasta kiinnostavia, sillä ne tarjoavat paikan keskustelulle, jossa puolueilla on toisaalta mahdollisuus perustella politiikkaansa juuri tästä välttämättömyyden lähtökohdasta ja toisaalta haastaa toistensa näkemyksiä.

Toinen toistuvasti esiin noussut peruste harjoitetulle koulutuspolitiikalle oli *uudistamisen* ja *uudistusten* tarpeellisuus sekä kiireellisyys. Erityisesti kokoomus moitti puheenvuoroissaan, etteivät edelliset hallitukset olleet onnistuneet uudistamaan koulutusta, mutta että nyt hallitus oli tarttunut toimeen. Uudistuksia luettiin ja kuvailtiin niin kokoomusministeri Grahn-Laasosen kuin kansanedustajien puheenvuoroissa usein. Myös Saari (2011, 317) on pannut omassa tutkimuksessaan merkille, että juuri hallituspuolueet esittelevät välikysymyksissä innokkaasti uudistuksia. Hänen havaintojensa mukaan uudistusten esittelyllä ei pyritä niinkään lisäämään vastapuolen tietopohjaa kuin murtamaan vastustus. Tämänkaltaisen uudistusten tärkeyttä ja sisältöä vyöryttävä puhe tarjoaisikin toisen kiehtovan näkökulman välikysymysten tutkimiseen.

Jos välikysymyksissä riittäisi ruodittavaa, riittäisi sitä myös arvoissa ja arvopuheessa. Tutkielma on osoittanut, että arvot olivat yksi keskeinen peruste, johon koulutuspoliittisissa välikysymyskeskusteluissa vedottiin Juha Sipilän hallituskaudella. Arvoihin vetoaminen onkin puolueille houkutteleva tapa puhutella ketä tahansa äänestäjää, joka jakaa suunnilleen samat arvot. Arvopuheen tarkempi analyysi paljasti, että puolueiden arvopainotuksissa ja -hierarkioissa on havaittavissa myös varsin kiinnostavia yhtäläisyyksiä sekä eroavaisuuksia. Huomionarvoista oli, että osa arvoalinnoista ja -määritelmistä oli selvästi linkitettävissä puolueiden ideologioihin. Molemmat tässä tutkielmassa tarkastellut puolueet kuitenkin vetosivat osin myös sellaisiin arvoihin, jotka ovat tyypillisempiä vastapuolelle.

LÄHTEET

TUTKIMUSAINEISTO

Valtiopäiväasiakirjat

PTK 37/2015 Välikysymys koulutusleikkausten vaikutuksista kasvuun, koulutukselliseen tasa-arvoon ja osaamistasoon

PTK 33/2016 Välikysymys korkeakoulutukseen ja opintotukeen kohdistuvista leikkauksista

PTK 23/2017 Välikysymys ammatillisen koulutuksen leikkausten aiheuttamista seurauksista ja koulutuksen eriarvoistumisesta

PTK 14/2018 Välikysymys koulutuksen tasa-arvosta

VK 1/2015 Välikysymys koulutusleikkausten vaikutuksista kasvuun, koulutukselliseen tasa-arvoon ja osaamistasoon

VK 1/2016 Välikysymys korkeakoulutukseen ja opintotukeen kohdistuvista leikkauksista

VK 1/2017 Välikysymys ammatillisen koulutuksen leikkausten aiheuttamista seurauksista ja koulutuksen eriarvoistumisesta

VK 1/2018 Välikysymys koulutuksen tasa-arvosta

KIRJALLISUUS

Ahlman, Erik (1920), Arvojen ja välineitten maailma – Eetillis-idealistinen maailmantarkastelukone. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Ahlman, Erik (1976), Kulttuurin perustekijöitä. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus.

Ball, Stephen (2001), Globaalit toimintaperiaatteet ja kansalliset politiikat eurooppalaisessa koulutuksessa. Teoksessa Jauhiainen A., Rinne R. ja Tähtinen J. (toim.), *Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit*. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura. 21-43.

Berlin, Isaiah (2001), Vapaus, ihmisyyys ja historia – valikoima esseitä. Suom. Timo Soukola. Helsinki: Gaudeamus.

Eduskunta (2018), Välikysymykset. Saatavissa <<https://www.eduskunta.fi/FI/lakiensaataminen/valtiopaivaasiat/Sivut/Valikysymykset.aspx>>, luettu 4.6.2018.

Eskola, Jari ja Juha Suoranta (1998), Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Helkama, Klaus (2015), Suomalaisten arvot – Mikä meille on oikeasti tärkeää? Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Inglehart, Ronald (1990), Culture Shift in Advanced Industrial Society. Princeton: Princeton University Press.

Kansallinen Kokoomus (2018), Arvot ja periaateohjelma. Saatavissa <<https://www.kokoomus.fi/tietoa-kokoomuksesta/arvot-periaateohjelma/>>, luettu 23.3.2019.

Kivirauma, Joel (2001), kansainvälistymisen pakot: Kohti eriarvoistavaa koulutuspolitiikkaa. Teoksessa Jauhiainen A., Rinne R. ja Tähtinen J. (toim.), *Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit*. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura. 73-90.

Lampinen, Osmo (2000), Suomen koulutusjärjestelmän kehitys. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.

Laukkanen, Reijo (1995), Koulutusjärjestelmän arviointia. Helsinki: Opetusministeriö & Opetushallitus.

Mickelsson, Rauli (2007), Suomen puolueet – Historia, muutos ja nykypäivä. Vastapaino: Tampere.

Niiniluoto, Ilkka (2001), Järki, arvot ja välineet. 2. painos. Helsinki: Otava.

Nykänen, Jorma (2010), Aikuiskoulutuskeskusten koulutusreformien tarkastelua arvojen näkökulmasta. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu.

Opetushallitus (2018). Opetus- ja kulttuuritoimen rahoitus - yksikköhintojen ja rahoituksen määräytyminen vuonna 2018. Oppaat ja käsikirjat 2018:6. Helsinki: Opetushallitus.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2019). Ammatillisen koulutuksen reformi. Saatavissa <<https://minedu.fi/amisreformi>>, luettu 16.3.2019.

Paloheimo, Heikki (2008), Ideologiat ja ristiriitaisuudet. Teoksessa Paloheimo Heikki ja Tapio Raunio (toim.), *Suomen puolueet ja puoluejärjestelmä*. Helsinki: WSOY. 27-59.

Rinne, Risto (2006), Like a model pupil? Globalisation, Finnish educational policies and pressure from supranational organisations. Teoksessa Kallo Johanna ja Risto Rinne (toim.), *Supranational regimes and national educational policies – encountering challenge*. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura. 183-216.

Rinne, Risto (2011), Tämä aika. Teoksessa Rinne R., Tähtinen J., Jauhiainen A. ja Broberg M. (toim.), *Koulutuspolitiikan käytännöt kansallisessa ja ylikansallisessa kehityksessä*. Kasvatusalan tutkimuksia 54. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura. 11-20.

Rokeach, Milton (1973), *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press, A Division of Macmillan Publishing Co.

Rokeach, Milton (1979), *Understanding Human Values – Individual and Societal*. New York: The Free Press, A Division of Macmillan Publishing Co.

Rokka, Pekka (2011), Peruskoulun ja perusopetuksen vuosien 1985, 1994 ja 2004 opetussuunnitelmien perusteet poliittisen opetussuunnitelman teksteinä. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Anna Puusniekka (2009), *Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

Saari, Juho (2011), ”Hallitus on aina oikeassa (väärässä). Eriarvoisuus 2000-luvun välikysymyskeskusteluissa”, *Janus* vol. 19 (4): 308-325.

Sarjala, Jukka (1995), Julkinen valta ja koulutus. Teoksessa Laukkanen Reijo (toim.), *Koulutusjärjestelmän arviointia*. Helsinki: Opetusministeriö & Opetushallitus. 9-19.

Simola, Hannu (2015), *Koulutushmeen paradoksit - esseitä suomalaisesta koulutuspolitiikasta*. Tampere: Vastapaino.

Suhonen, Pertti (1988), *Suomalaisten arvot ja politiikka*. Helsinki: WSOY.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (1999), *Sosialidemokratian periaatteet*. Saatavissa <<https://sdp.fi/fi/tutustu/sosialidemokratian-periaatteet/>>, luettu 23.3.2019.

Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (2016), Koulutuspoliittinen ohjelma. Saatavissa

<<https://drive.google.com/file/d/0B8AFa3xbB8dpbXE2OXU0RDdzRW8/view>>, luettu 23.3.2019.

Tervasmäki, Tuomas & Tuukka Tomperi (2018), "Koulutuspolitiikan arvovalinnat ja suunta satavuotiaassa Suomessa", *Niin&näin* 2/18: 164-200.

Tilastokeskus (2018), Sukupuolten tasa-arvo Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus.

Valtioneuvoston kanslia (2015a), Ratkaisujen Suomi - pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Helsinki: Edita.

Valtioneuvoston kanslia (2015b), Toimintasuunnitelma strategisen hallitusohjelman kärkihankkeiden ja reformien toimeenpanemiseksi. Hallituksen julkaisusarja 13/2015. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Valtioneuvoston kanslia (2017), Ratkaisujen Suomi: Puolivälin tarkistus – Hallituksen toimintasuunnitelma vuosille 2017–2019. Hallituksen julkaisusarja 5/2017. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540.

Virtanen, Aki (2002), Uudella koulutuksella uudelle vuosituhannelle – Suomen 1990-luvun koulutuspolitiikka. Koulutus- ja tiedepolitiikan osaston julkaisusarja 95. Helsinki: Opetusministeriö.

Westinen, Jussi (2015), *Cleavages in Contemporary Finland – A Study on Party-Voter Ties*. Turku: Åbo Akademi University Press.

Whitty, Geoff (2011), Markkinalähtöisyys ja sen jälkeinen aika koulutuspolitiikassa. Teoksessa Rinne R., Tähtinen J., Jauhiainen A. ja Broberg M. (toim.), *Koulutuspolitiikan käytännöt kansallisessa ja ylikansallisessa kehyksessä*. Kasvatusalan tutkimuksia 54. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura. 23-43.